

„Aligha lesz bárki is Magyarországon, aki sajnálni fogja ezt az embert” – Bethlen István oroszországi „dossziéinak” története (1992–1994) – II. rész ^[1]

A két részből álló forrásközlemény azt mutatja be, hogy Bethlen István egykori magyar miniszterelnök moszkvai fogságára és elhunytára (1945–1946) vonatkozó oroszországi levéltári dokumentumok másolatai milyen úton jutottak Magyarországra 1992–1993-ban, illetve milyen diplomáciai erőfeszítések előzték meg a magyar kormányfő jelképes földi maradványainak hazahozatalát. A publikáció keretében a Moszkvai Magyar Nagykövetség 1992–1994-ben kelt jelentéseit és rejtjeltáviratait adom közre. A kutatómunka legfontosabb eredménye annak felderítése, hogy a Bethlen-iratok hazahozatalára irányuló erőfeszítések több szálon futottak, s – hivatalos és nem hivatalos (szakmai) csatornákon – több ízben jutott Magyarországra Bethlen Istvánra vonatkozó szovjet külügyi és állambiztonsági dokumentáció. A közlemény tehát elsősorban egy hungarika-forrásegyüttes történetét rekonstruálja, ám annak segítségével Bethlen szovjetunióbeli fogságára vonatkozóan is számos új szempontot felvethetünk.

A második „dosszié” története

A Bajcsy-Zsilinszky Társaság 1992. november 10-i levelében megfogalmazott kérés, amit Antall József személyesen tolmácsolt Borisz Jelcin orosz államelnöknek, eredetileg nem arra irányult, hogy orosz részről engedjenek betekintést olyan orosz levéltári dokumentumokba, amelyek eloszlatják a ködöt Bethlen István szovjetunióbeli fogva tartásáról és sorsáról, hanem arra, hogy tegyék lehetővé az egykori magyar miniszterelnök földi maradványainak a hazahozatalát. 1992–1993-ban azonban az új és még meglehetősen fiatal orosz államiság szerveit reprezentáló vezetők maguk sem tudtak semmilyen kézzelfogható információval szolgálni arról, hogy mi történt Bethlen Istvánnal közel fél évszázaddal korábban, érthető, ha nem tudtak arra naprakész és adekvát módon válaszolni, hogy hogyan bántak vele a szovjet állam represszív szervei, miután a Szovjetunióba hurcolták, hogyan és milyen körülmények között hunyt el, és hol temették el. Ehhez az orosz illetékeseknek is bele kellett ásniuk magukat a levéltárak mélyébe. Nyilván nemcsak a Bajcsy-Zsilinszky Társaság és a magyar kormány volt kíváncsi ezekre a válaszokra, hanem a magyar társadalom is. Elég plasztikusan jellemzi a helyzetet a Moszkvai Magyar Nagykövetségnek az előző részben közölt 1992. december 28-i jelentése, amelyben leszögezték, hogy az úgynevezett első „dosszié” anyagát orosz részről a magyar külképviselet kifejezett sürgetésére, „többszöri megkeresésére” állították össze és adták át a nagykövetség képviselőjének.[1] Ebből az iratkollekcióból kiderült az egykori magyar miniszterelnök halálának dátuma, a halálának konkrét egészségügyi diagnózisa, illetve az a nem érdektelen tényező, hogy a halálhírét a szovjet diplomácia hivatalos jelleggel közölte a kormányt reprezentáló Göngyösi János külügyminiszterrel. Azt azonban nem, hogy hol kell keresni a földi maradványait. A Rudolf Pihója által a magyar újságírók előtt említett orosz tárcaközi ad hoc bizottság[2] munkája keretében a külügyi dokumentációban folytatott kutatással párhuzamosan folyt az Állambiztonsági Népbiztonság[3] anyagának a célirányos feltárása a jogutód szerv, az Oroszországi Föderáció Állambiztonsági Minisztériumának archívumában is. Nanovszky György moszkvai nagykövet a Külügyminisztériumnak küldött 1993. május 19-i táviratában arról jelentett, hogy addigra már ebben az irattárban is kiválogatták a Bethlen Istvánra vonatkozó okmányokat, a nagykövet értesülései szerint azokat eredetileg Viktor Barannyikov orosz állambiztonsági

miniszter személyesen szeretne volna átadni tervezett budapesti útja során. **(lásd az 1. sz. dokumentumot!)** Egészen bizonyos, hogy orosz részről a kutatással és az iratválogatással február végéig végeztek, ugyanis egy másik nagykövetségi táviratból az is kiderül, hogy Baranyikov hivatalos magyarországi látogatását magyar részről már február 2-ára előkészítették, és eredetileg 1993. március elejére várták volna őt Budapesten.[4] A magyar fél a találkozót mégis lemondta, és az őszre halasztására tett javaslatot.[5] A rendelkezésre álló magyar külügyi iratanyag nem ad választ arra a kérdésünkre, hogy magyar részről miért mondták vissza az orosz miniszter tervezett budapesti útját. Az okok kiderítése a téma szempontjából irreleváns, ugyanakkor a látogatás elmaradásának annyi konzekvenciája mégiscsak lett, hogy az orosz állambiztonsági szervek által kiválogatott irategyüttes átadásának folyamata ezzel egy rövid időre megtorpant.

Az utókor történésze inkább egy másik meghökkentő mozzanat miatt gabalyodhat bele az események hálójába: Nanovszkynak az Állambiztonsági Minisztériumban folytatott május 19-e előtti megbeszélése során felajánlották, hogy 6000 dollárért eladnak neki egy Bethlen Istvánra vonatkozó szovjet titkosszolgálati dokumentációt. Úgy vélem, a nagykövet hivatali, jogi és etikai szempontból is helyesen járt el azzal, hogy nem kívánt élni azonnal a lehetőséggel, és feltételt szabott a kérdés későbbi megfontolásához. Egyrészt feltételezem ugyanis, hogy saját zsebből nem szeretne volna fedezni a „portéka” horribilis ellenértékét. Másrészt komoly aggályokat szülhetett Budapesten, hogy a magyar diplomácia hivatalos exponense önhatalmúlag költségvetési forrásokat áldoz bizonytalan eredetű orosz levéltári iratokért. Ebből kifolyólag az is teljesen logikusnak tűnik, hogy Nanovszky az erről folytatott további egyeztetéseket egy iratlista összeállításához kötötte, hiszen a körülmények gyanús egybejárása miatt joggal feltételezhetette azt, hogy ugyanazt akarják neki „elsózni”, amit eredetileg hivatalos keretek között akartak átadni a magyar kormány képviselőjének. Célszerűbbnek látta inkább, hogy a magyar kormány, annak ellenére is, hogy elmaradt Baranyikov látogatása, hivatalos úton szerezzék meg az orosz részről a vizit idején átadásra szánt, de a látogatás lemondása miatt az orosz fél birtokában maradt – és gyanúja szerint a neki nem hivatalos úton felkínált dokumentációval teljesen azonos – iratgyűjteményt. **(lásd a 2. sz. dokumentumot!)**

Erre a táviratra hivatkozva kérte fel június 9-én Marinovich Endre, Antall József miniszterelnök kabinetfőnöke Bába Ivánt, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárát, hogy készítsenek el egy levéltervezetet a kormányfő számára. A tervezet el is készült, ugyanakkor a levél elküldésére már nem került sor, az események előrehaladtával az teljesen okafogyottá vált. **(lásd a 4. sz. dokumentumot!)**

Időközben ugyanis Nanovszky, mind Budapesten, mind Moszkvában szorgalmazni kezdte, hogy az iratok átadására Göncz Árpád köztársasági elnök közeljövőben esedékes oroszországi munkalátogatása során kerítsenek sort.[6] Június 15-én Baranyikov fogadta Nanovszkyt, és közölte vele, hogy Jelcin beleegyezett ebbe. **(lásd a 3. sz. dokumentumot!)** A magyar államfő oroszországi útjára június 20. és július 4. között került sor, s a terveknek megfelelően, a finnugor és török köztársaságokban tett hosszú körútja után, július 2-án tért vissza Moszkvába, ahol másnap, július 3-án kétoldalú megbeszélést folytatott Jelcinnel.[7] Az orosz államelnök ennek keretében adta át neki a Bethlen Istvánra és Esterházy Jánosra vonatkozó szovjet állambiztonsági iratok másolatainak gyűjteményét.

A Népszabadság tudósítása a Göncz-Jelcin-találkozóról. Népszabadság, 1993. július 5. 1.

[2]

[Tovább a galéria oldalára](#) [3]

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az egykori miniszterelnökre vonatkozó rész 30 tételből állt, az ahhoz mellékelt iratlistán azonban – az „első dosszié” anyagához tartozó jegyzékkel ellentétben – nem tüntették fel a dokumentumok eredeti levéltári lelőhelyét (jelzetét). A másolatokat tartalmazó mappát Göncz átadta a Moszkvai Nagykövetségnek, azt Zsohár István nagykövetségi tanácsos juttatta el Budapestre. (lásd a 5. sz. dokumentumot!) Lakos Jánosnak, a Magyar Országos Levéltár (MOL) főigazgatójának a közgyűjtemény 1994. évi szakmai tevékenységéről írt beszámolójából tudjuk, hogy Bethlen István „második oroszországi dossziéját” – az Esterházy Jánosra vonatkozó szovjet forrásanyaggal együtt – 1994-ben vette állományba a MOL. Ezt Lakos, mint értékes hungarikát, külön kiemelte a gyarapodások sorában.[8]

Mi az, amit nem tudunk meg Bethlen Istvánról?

Ismét hangsúlyozandó, hogy Nanovfszky óvatossága az adott helyzetben teljesen indokolt volt, ugyanakkor a Jelcin által Göncznek átadott „dosszié” anyagának ismeretében utólag mégis azt kell állítanom, hogy a neki „feketén” felkínált paksaméta tartalmának legalább egy része biztosan különbözött a hivatalosan átadott „dosszié” tartalmától. Nem tudjuk megmondani, hogy egyáltalán volt-e átfedés a két másolati kollekció anyaga között, és ha volt, akkor mekkora, mindenesetre bizonyos, hogy a „nem közigazgatási úton” felajánlott irategyüttes olyan dokumentumokat is tartalmazott, amelyek nincsenek meg a „második Bethlen-dossziében”.

Önmagában beszédes tényező, hogy a magyar nagykövetnek bizalmasan felkínált 64 lapból álló gyűjtemény első dokumentumai – 9 lapon – még a háború kitörése előtt, 1936–1939 között keletkeztek. Ezek feltehetőleg az NKVD Külföldi Osztálya által készített jelentések voltak. A Göncznek Jelcin által átadott „dosszié” ugyanakkor egyetlenegy olyan dokumentumot sem tartalmaz, amit 1944 ősze, vagyis Bethlen szovjet fogságba esése, netán még a háború kirobbanása előtt datáltak volna. Nincsenek benne Georgij Puskin magyarországi szovjet meghatalmazott által Moszkvába küldött rejtjeltáviratok sem, amelyeket Nanovfszky az 1993. május 19-i táviratában említett.

Minden kétséget kizáróan látszik, hogy az ünnepélyes keretek között, 1993. július 3-án, az államfői találkozó keretében átadott dosszié tartalmát az orosz fél valamilyen okból kifolyólag „csonkoltá”. Az iratlista szerint a harminc Bethlenre vonatkozó dokumentum összesen 70 lapból (oroszul: *liszť*) áll, ám ha akkurátusan összeadjuk a lapok tényleges számát, akkor 65 darabot kapunk. Igaz az is, hogy az iratjegyzék összeállítói azért kavarodtak meg, mert az úgynevezett hátlapokat (oroszul: *oborot*), amelyeket az archiválás során öletszerűen paginálnak, nem jól adták össze. A dosszié anyagában nyolc olyan lap van, amelyek hátoldalát nem paginálták, ezek közül hármat kihagytak vagy kifelejtettek a számolásnál, s így nem számították a lapszámok közé, noha ott az adott dokumentum szöveges részei folytatódnak vagy végződnek. Amennyiben tehát azt kívánjuk megadni, hogy a „második dossziében” foglalt dokumentáció összesen hány oldalból áll, akkor ezt a számot 73-ban állapíthatjuk meg. Az állításomat, miszerint az eredetileg összeállított dossziét később „csonkolták”, leginkább a lapszámozásra alapozom. A hivatalos átadásra előkészített anyag lapjait ugyanis egyenként megszámozták (a magyar levéltári terminológia szerint „paginálták”), egy sorszámmal látták el a papírlap jobb felső sarkában. Az utolsó dokumentumon a 118-as sorszám van feltüntetve, ugyanakkor mint említettem, az egész anyag mindösszesen 65 számozott tételből áll. A számozás alapján pontosan megállapítható az is, hogy – ha azt feltételezzük, hogy az egész dokumentáció csak 118 lapból állt, és a 118. lapszám után nem következtek újabb dokumentumok – a legelső válogatásból összesen 54 lapot emeltek ki.[9] Az iratanyagot összeállító orosz szakemberek elkövették azt a „hibát”, hogy a „különgyűjtemény” eredeti sorszámozását meghagyták azok után is, hogy abból kivettek dokumentumokat, s nem törölték a kézírással felviitt lapszámokat.

Kérdés az, hogy – feltehetőleg az Állambiztonsági Minisztérium archívumának munkatársai – miért vettek ki dokumentumokat az eredetileg átadásra szánt anyagból. Erre jelen pillanatban két feltételezés fogalmazható meg.

1.) Ami legelőször elgondolkodtat bennünket, az a mozzanat, hogy a Nanovfszkynak megvételre felajánlott dokumentáció 1944–1947-ben keletkezett része 55 lapból áll, míg, mint említettem, a hivatalos „dossziéból” számításaim szerint 54 lapot emeltek ki. A két szám között kísérteties az egybeesés, az egy oldalnyi különbség bőven a hibahatáron belül van, az eredője könnyen lehet a hátlapok (*oborot*) téves összeszámolása. Kézenfekvőnek tűnik tehát az a következtetés, miszerint az Állambiztonsági Minisztériumban egész egyszerűen szétbontották az előre összeállított és átadásra szánt dokumentációt, és *abból* csináltak egy eladásra szánt anyagrészt is. Ha tényleg így volt, az azt is jelenti, hogy a két irategyüttes között semmilyen átfedés nem

volt, azok éppenséggel egymás komplementerei. Megítélésem szerint ez a rejtély valószínűbb megoldása.

2.) A másik lehetőség az, hogy az elsődleges iratcsomó összeállítói menet közben meggondolták magukat, kifejezetten abból a célból vettek ki belőle dokumentumokat, hogy visszatartsák azokat, s azok ne kerülhessenek a magyar fél birtokába. A Nanovfszkynek felajánlott anyag pedig – a nagykövet gyanújának megfelelően – a már szűrt másolati kollekció egy részének a duplumait tartalmazta, s alapvetően nem azokat az dokumentumokat, amelyeket kiemeltek belőle, így a kettő között jelentős átfedés volt. Úgy gondolom azonban, hogy ez a kevésbé valószínű verzió.

Mind az iratcsomó „szétválasztására”, mind egyes tételeinek „visszatartására” megítélésem szerint önmagában magyarázatul szolgálhat Barannyikov sértettsége, amiért visszamondták a magyarországi hivatalos látogatását. Érdemes ezen a helyen kissé bővebben kitérni arra is, hogy Göncz Árpád túlságosan hosszú, ezért demonstratívnak, sőt – mint a forrásokból egyértelműen kivehető –, az orosz szuverenitást feszegetőnek minősített körútját az Oroszországi Föderáció finnugor és török közigazgatási szubjektumaiban sem az orosz külügyminisztérium, sem az orosz állambiztonsági szervek eleve nem nézték jó szemmel. **(lásd a 3. sz. dokumentumot!)** A Külügyminisztérium IX. Területi Főosztálya egy értékelő emlékeztetőt készített az államfő látogatásáról, ebben kitértek az út előzményeire, a diplomáciai előkészítésének folyamatára. Ebben részletesen ismertették, hogy az orosz külügyminisztérium apparátusa kételkedett a magyar államfői látogatás célszerűségében, illetve mindvégig annak meghiúsulásában reménykedett. Leírták azt is, hogy Ivan Aboimov budapesti nagykövet ebben élen járt, végig „dekonstruktív” magatartást tanúsított, a teljes látogatást igyekezett meghiúsítani, illetve ennek sikertelenségét követően a tatársztáni és baskíriai tárgyalásokat megakadályozni. A kétoldalú államfői találkozó előre egyeztetett időpontját az orosz elnöki hivatal többször módosította. Az orosz fél hűvös tartózkodásának és kissé sem konstruktív magatartásának a hátterében két motívum állt. Egyrészt visszatérő vádpont volt a magyar féllel szemben, hogy nem egyeztetett kellő mértékben az orosz társszervekkel. Másrészt a másik, és talán súlyosabb probléma a magyar delegáció által a finnugor köztársaságokban aláírt megállapodásokkal kapcsolatban merült fel, mivel az orosz argumentáció szerint azok egyenesen sértették az Oroszországi Föderáció érdekeit és szuverenitását. Orosz részről azt is vitatták, hogy ezeknek a köztársaságoknak, illetve azok vezetésének egyáltalán jogában állt volna ezeknek a nemzetközi szerződéseknek az aláírása.[10]

Az orosz fél hozzáállását Göncz útjához elég plasztikusan szemléltette az az incidens, amiről Nanovfszky tudósította budapesti feletteseit a július 8-i táviratában. Miután július 2-án az esti órákban Göncz és kísérete a különgépével visszatért Moszkvába, a delegációt fogadó Vitalij Csurkin külügyminiszter-helyettes arra kérte őket, hogy fáradjanak vele a kormányváróba, mert sürgős mondanivalója lenne számukra. Kikötötte, hogy magyar részről csak azok tarthatnak velük, akik a másnapi Göncz-Jelcin-találkozón is jelen lesznek. A kormányváróban minden udvariassági formula nélkül kijelentette, hogy a magyar köztársasági elnököt a munkatársai félrevezették és becsapták, ugyanis olyan egyezményeket írt alá, amelyeket az orosz külügyi tárcával előzetesen nem egyeztettek, és amelyekről az orosz diplomácia csak utólag szerzett tudomást. Közölte, hogy az orosz külügyminisztérium a magyar fél által aláírt valamennyi megállapodást érvénytelennek tekinti, majd papírból felolvasott egy deklarációt, miszerint az elnöki látogatás előkészítése az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának megkerülésével zajlott. A magyar delegáció tagjainak orra alá dugott egy sajtókommunikét erről, s leszögezte, hogy amennyiben az abban foglaltakat a magyar fél nem fogadja el, a másnapra tervezett elnöki találkozó nem jöhet létre. Csurkin arrogáns és a magyar államfővel szemben feltűnően tiszteletlen hangneme nagyon meglepte nemcsak a magyar kormány tagjait, hanem Nanovfszky tanúsága szerint még Aboimov nagykövetet is. A magyar delegáció visszautasította a kommuniké-tervezetben foglaltakat, nyilvánvaló volt ugyanis, hogy az orosz külügy már nem tudja megakadályozni az elnöki adminisztrációval többszörösen egyeztetett találkozót, ez inkább az orosz kormánzatnak lett volna kínos.[11] A másnapi találkozó Göncz és Jelcin között létrejött ugyan, de az előzmények rányomták a bélyeget nemcsak annak hangulatára, hanem az orosz fél rugalmasságára is. Összességében véve teljes meggyőződéssel kijelenthető, hogy az Állambiztonsági Minisztérium vezetése nem ezt a látogatást tartotta a legalkalmasabbnak arra, hogy (egy újabb) nagyvonalú gesztust tegyen Magyarország számára.

Mi az, amit megtudunk Bethlen Istvánról?

Amennyiben a „második dosszié” szelektív hiányosságát valóban az előző fejezetben hipotézisként felvetett emlékezetpolitikai motivációjú „iratvisszatartás” magyarázza, úgy egyáltalán nem zárhatjuk ki, hogy léteznek még olyan orosz levéltári források, amelyek jelentős mértékben árnyalják majd a két dosszié állománya alapján kialakítható történeti képünket. Amíg azonban efelől nem tudunk megbizonyosodni, kénytelenek vagyunk kizárólag a meglévő forrásbázisra támaszkodni. Célszerűnek ígérkezik emiatt a jövőben az első és a második „Bethlen-dossziében” foglalt orosz levéltári dokumentumokat átfogó jelleggel és „kritikai” kiadásban megjelentetni, és a kiadást előkészítő feldolgozó munka során egy módszeres elemzésnek alávetni.

A „második dosszié” anyagának áttanulmányozása alapján egyelőre két szempontra szeretném felhívni a figyelmet.

1.) Bethlen Istvánt 1945. március 27-én hurcolták a Szovjetunióba, ahol néhány napig az Állambiztonsági Népbiztosság Lubjankán lévő hírhedt börtönében tartották fogva. A rossz egészségügyi állapota miatt április 1-jén átszállították a Butirszkaja börtön rabkórházába. A „második dossziében” több olyan dokumentumra is bukkanhatunk, amelyek alapján kitapinthatók a Bethlennel szembeni bánásmód bizonyos ismérvei, például az, hogy milyen ellátásban volt része. Noha az orosz levéltári forrásokból semmilyen utalás nincs arra vonatkozóan, hogy Bethlent milyen minőségben tartották fogva,[12] az ő élelmezésére is minden bizonnyal a Szovjetunió Belügyi Népbiztosságának a hadifoglyok élelmiszer-ellátmányi normáira vonatkozó utasításai voltak irányadók. Bethlen 1945. április 1-jén került a Butirszkaja börtön rabkórházába, így az ellátását illetően az ott töltött hónapjai legnagyobb részében, egészen a haláláig, a Belügyi Népbiztosság 1945. május 19-i 540. számú utasítása volt érvényben. Eszerint a lágerkórházban ápolat beteg hadifoglyok napi normája mind annak minőségi összetételét, mind a mennyiségét tekintve jóval jobb volt, mint a táborokban tartott sorállományú hadifoglyok, és kicsivel jobb, mint a táborokban tartott tisztek napi fejadagja. Például a lágerkórházban ápolat napi 80 gramm húst kaphattak, míg a táborokban lévő sorállományúak csak 30 grammot, a szalonna és zsiradék fejadagjuk pedig duplája volt (30 gramm, illetve 15 gramm), a rozskenyér mellett búzakenyeret is kaptak, míg utóbbiak csak rozskenyeret stb.[13]

Mindazonáltal a Bethlen-dossziében lévő első, 1945. március 29-re datált, és Alekszandr Szmolcov ezredes, az Állambiztonsági Népbiztosság belső (lubjankai) börtönének orvosa által készített láttelel rögzítette, hogy a fogvatartottat általános legyengültség jellemzi, ezért az étrend kiegészítésére lesz szüksége. (lásd az 5. sz. dokumentum b) mellékletét!) A Butirszkaja börtön orvosa, Nyikolaj Larin ezredes által nem sokkal a halála előtt, 1946. szeptember 20-án kiállított igazolás pedig kész tényként megállapítja, hogy az Állambiztonsági Minisztérium biztosítja számára ezt, sőt, az orvos ezredes még elő is írta számára a koszt javítását, gyümölcsök, bor, befőtt hozzáadásával. (lásd az 5. sz. dokumentum c) mellékletét!) Van ezek mellett egy másik dokumentum is, Szergej Kartasov ezredesnek, az Állambiztonsági Minisztérium 3. Főigazgatósága 4. Osztálya vezetőjének 1946. június 1-én kelt szolgálati feljegyzése Bethlen helyzetéről, amely ugyancsak rögzíti, hogy a normán felüli étkezést biztosítanak számára.[14] Nyilvánvaló, hogy Bethlennek a fogsága előtt megszokott lakomákban a Butirszkaja börtönben nem volt része, ám álláspontom szerint ezek a források megkérdőjelezzik azokat az elméleteket, melyek szerint az egykori magyar miniszterelnököt szándékosan kiéhezítették volna.

2.) A „második dosszié” anyagában – 1945. március 27-től számítva – összesen négy kihallgatási jegyzőkönyv leiratát találhatjuk: egy 1945. március 29-i, egy április 20-i, egy április 28-i gépiratot, és végül egy 1946. szeptember 18-án kézírással lejegyzett „vallomást”,[15] amit jelenlegi ismereteink szerint az egykori magyar miniszterelnöktől származó utolsó életjelnek kell tekintenünk. Amennyiben hitelt érdemlőnek fogadjuk el, hogy 1945. március 27-e és 1946. október 5-e között valóban csak négyszer hallgatták ki őt, akkor nem csak az elgondolkodtató, hogy az első három kihallgatást viszonylag rövid időn, egy hónapon belül, és sorozatban egymás után tartották, míg az ezeket követő – negyedik – kihallgatására csak hosszú idő, több, mint másfél év kihagyás után kerítették sort, hanem önmagában véve az is, hogy ez az ominózus utolsó kihallgatása nem sokkal a halála előtt zajlott. Ez alapján azt látjuk, hogy – hétköznapi nyelven megfogalmazva – mintegy másfél évig nem vegzálták, majd a halála előtt nem sokkal hirtelen „elővették” valamiért. Annak, hogy sokáig nem hallgatták ki, könnyen lehet az a magyarázata, hogy egész egyszerűen nem volt kihallgatható állapotban. A Nyikolaj Larin orvos ezredes által 1946. október 8-án kiállított orvosi jelentés (*szpravka*) szerint Bethlen

általános állapota rendkívül hullámzó volt, időnként hol javult, hol romlott. Ugyanakkor a dokumentum megállapítja azt is, hogy az *utóbbi időben* rendkívüli mértékben romlott.[16] Bethlen sorsát illetően kulcskérdés az, hogy mikortól számíthatta Larin az „utóbbi időt”, hiszen lehetséges, hogy ebbe már szeptember 18-a is beleesett, tehát elvileg Bethlen – látványosan romló – egészségi állapota akkor sem engedte volna meg, hogy túlságosan hosszú tortúrának tegyék ki. A súlyosbodó állapotát Larin a már említett szeptember 20-i látleletben is jelezte. Nagyon valószínű, hogy ezt a látleletet felsőbb utasításra készítette, és az utasításban foglaltak szerint járt el, amikor abban a Bethlen fizikai állóképességére, további kihallgathatóságára vonatkozó szakvéleményét is rögzítette. (lásd az **5. sz. dokumentum c) mellékletét!**)

Minden egyes kihallgatáson célzott kérdéseket tettek fel Bethlennek. Az egész eljárás koncepciózus jellegét mutatja, hogy a kihallgató tisztek egyrészt mind a négy ízben igyekeztek megkérdőjelezni a szavahihetőségét, másrészt a kérdések mögött sokszor inkább állítások rejtettek. A négy jegyzőkönyv szövegét tüzetesen elolvasva olyan benyomásunk keletkezik, mintha az első három kihallgatás ugyanarra a koncepcióra épülő procedúra része lett volna, míg az utolsónál a kihallgatótisztek változtattak ezen, s egészen más megközelítési keretből próbálták felépíteni a „tényfeltárást”. Az első három kihallgatáson ugyanis kizárólag az angolszász hatalmak politikai és katonai tényezőivel fennálló kapcsolatrendszerét igyekeztek feltérképezni, a „szovjetellenességét” feszegető kérdések is ebből a kontextusból indultak ki. Az utolsó kihallgatásán ezzel szemben döntően a Tanácsköztársaság leverésében és az ellenforradalmi rendszer kiépítésében játszott szerepét, majd a kormányzati tevékenységét, illetve a Horthy Miklós kormányzóhoz fűződő bizalmas viszonyát firtatták, ezen keresztül próbálták igazolni, hogy a nevével fémjelzett bel- és külpolitika „szovjetellenes” irányultságú volt. Mindezek alapján joggal feltételezhetjük, hogy Bethlen 1946. szeptember 18-i – váratlan vagy rendkívüli – kihallgatásának valamilyen nyomós indoka vagy célja lehetett.

A dokumentumok közlésre való előkészítésének filológiai és textológiai szempontjai

A dokumentumok „látképén”, tehát az eredeti tagolásán és szövegelrendezésén nem változtattam. A gyakori és jellemző helyesírási hibákat, valamint az értelemzavaró központozást kijavítottam, azonban néhány különösen feltűnő elírást, nyelvi, szerkesztési hibát meghagytam, erre külön lábjegyzetben hívtam fel a figyelmet. A betoldásokat, kézírással utólag bejegyzett szövegrészeket, záradékokat, továbbá az eredeti aláírásokat, kézjegyeket kurziváltam. A gyakori rövidítéseket mindenhol feloldottam, a személyneveknél a rövidítés feloldását szögletes zárójellel jelzem. A „második Bethlen-dossziéból” két orosz nyelvű dokumentumot, a bevezetőben már említett orvosi „látleleteket” „emeltem ki” abból a célból, hogy külön is publikáljam őket. Ezeknek még a Moszkvai Magyar Nagykövetség munkatársai által elkészített fordításai megvannak a „második dossziéhoz” csatolt fordításgyűjteményben, ám szükségesnek véltem ezeknek a fordításoknak az újragondolását és árnyalását, így a közleményben megjelent változat a saját fordításom. A közismert történelmi eseményekhez (például: Wallenberg-ügy) nem írtam lábjegyzetet. Ugyancsak nem írtam lábjegyzetet a közleményben tárgyalt történelmi problematika rekonstruálása, illetve a közölt dokumentumok tartalmi és filológiai értékelése szempontjából mellőzhető személynevekhez (például: Vagyim Martinov, Alekszandr Bisztrickij, Szaito Rokuro, Bondarenko altábornagy stb.). Egyes orosz tisztviselők (Tatyjana Kuznyecova, Nyikiskin stb.) életrajzi adatait nem tudtam kideríteni, ezt lábjegyzetben nem jelzem külön.

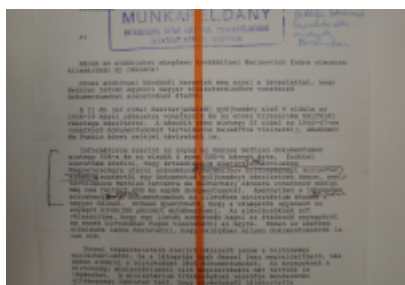
Dokumentumok

1.

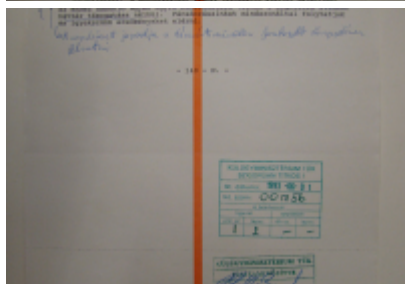
Nanovfszky György moszkvai nagykövet rejtjeltávirata a Külügyminisztériumnak Bethlen Istvánra vonatkozó orosz állambiztonsági levéltári dokumentumok felajánlásáról a Moszkvai Magyar Nagykövetség számára

Moszkva, 1993. május 19.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet rejtjeltávirata a Külügyminisztériumnak Bethlen Istvánra vonatkozó orosz állambiztonsági levéltári dokumentumok felajánlásáról a Moszkvai Magyar Nagykövetség számára. Moszkva, 1993. május 19.

[4]

[5]

[Tovább a galéria oldalára](#) [6]

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Moszkva

Azonosító: MOW00190

Érkezett: 93. 05. 19. 09:40

Készítette: Tó

Ellenőrizte:

Azonnal! [17]

Kérem az alábbiakat sürgősen továbbítani Marinovich Endre [18] címzetes államtitkár úr részére!

Orosz archívumi körökből kerestek meg azzal a javaslattal, hogy Bethlen István egykori magyar miniszterelnökre vonatkozó dokumentumokat szeretnének átadni.

A 31 darab (64 oldal összterjedelmű) gyűjtemény első 9 oldala az 1936–39 közti időszakra vonatkozik és az orosz hírszerzés külföldi részlege készítette. A második rész mintegy 55 oldal, [s] az 1944–47-re vonatkozó dokumentumokat tartalmazza, beleértve Visinszkij, [19] Abakumov [20] és Puskin követ [21] rejtjeltáviratait is.

Informátorom szerint az anyag az összes Bethlen-dokumentumok 50%-a és az eladók 6 ezer USD-ét kérnek érte. Ezúttal szeretném közölni, hogy értesüléseim szerint [a márciusban Magyarországra utazni szándékozó Baranyikov [22] biztonsági miniszter számára] [23] szakértői egy dokumentumgyűjteményt készítettek össze, amely tartalmazza [a] Bethlen Istvánra és Eszterházy Jánosra [24] vonatkozó, eddig [25] még fel nem tárt KGB- és egyéb dokumentumokat. Amennyiben a látogatás sorra kerülne, a dokumentumokat az illetékes minisztérium átadná a magyar félnek. Erősen gyanítható, hogy a válogatók ugyanezt az anyagot kívánják pénzért értékesíteni. Az ajánlkozóknak azt válaszoltam, hogy listát szeretnék kapni az átadandó anyagokról, és ennek birtokában fogok visszatérni az ügyre. Ebben az esetben alkalmunk lenne összevetni, hogy valójában milyen dokumentumokról is van szó.

Itteni tapasztalataim szerint célszerű lenne a biztonsági minisztériumtól, ha a látogatás csak ősszel lesz megvalósítható, más módon elkérni a birtokukban lévő dokumentumokat. Az anyagoknak a biztonsági minisztériumtól való megszerzésére már tettünk is lépéseket. A minisztérium titkárságának vezetője, Bondarenko altábornagy ígéretet tett, hogy kérésünkről tájékoztatja Baranyikovot. A Bondarenkótól kapott információ szerint Baranyikov kész átadni az anyagokat, de szeretné megtalálni hozzá a megfelelő formát. Bondarenko ígérete szerint az ügyben május 21-én tudnak választ adni. Az egész ügy erősen emlékeztet a „Jelcin-dosszié” körüli eseményekre, amikor is párhuzamosan két könyv jelent meg lényegében ugyanazzal a tartalommal, [26] és gyakorlatilag a „kiválogató” tudósok igyekeztek munkájukból „pénzt” csinálni. Bethlen István sírjának ügyében személyesen is eljártam és várhatólag hamarosan eredményekről tudunk beszámolni. [27] A helyi viszonyokra való tekintettel mind az archívum, mind a Bethlen, /mind az ehhez hasonló ügyek egyre nehezkesebbé válnak a megfelelő otthoni

háttér támogatása nélkül.[28] Fáradozásainkat mindazonáltal folytatjuk és igyekszünk eredményeket elérni.

Lássa: III. Területi Főosztály Keskeny

– 140 – N[anovfszky][29] –

Láttam:

Intézkedtem:

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-1993-221-7-001756. (59. doboz) – Gépelt eredeti.

2.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet rejtjeltávirata a Külügyminisztériumnak a Bethlen Istvánra vonatkozó orosz levéltári anyagok átadásáról Magyarországnak Moszkva, 1993. június 3.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Moszkva

Azonosító: MOW00281

Érkezett: 93. 06. 03. 10: 30

Készítette: Ohm

Ellenőrizte:

Azonnal!

Kérem az alábbi táviratot sürgősen továbbítani Marinovich Endre kabinetfőnök úr részére!

Nagykövetségünk munkatársának nem hivatalos csatornán keresztül is megerősítették, hogy Bethlen István miniszterelnök ügye a Wallenberg-esethez hasonló. Sem a Pihaja[30] hatáskörébe tartozó levéltárakban, sem a belügyi levéltárakban nincsenek Bethlen-dokumentumok. Megszerzésük csak magas szintű állami vezetők felvetése nyomán lehetséges. Valószínűleg itt kaphatunk tájékoztatást sírjáról is. Összhangban az itteni biztonsági minisztérium vezetésétől kapott korábbi tájékoztatással, amely szerint a Bethlen-anyagokból összeállított dossziét államfői szinten szeretnék átadni,[31] javaslom, hogy Göncz Árpád köztársasági elnök[32] e hó második felében kezdődő oroszországi látogatási tervébe kerüljön be a téma. Erre tekintettel már korábban szorgalmaztam egy találkozót Barannyikov biztonsági miniszterrel, aki várhatóan június 14–17. között fogad. A megbeszélésen egyebek között fel fogom vetni, hogy a dokumentumokat az elnöki látogatás alkalmával megkapjuk. [33] A dokumentumok átadását az orosz fél egyébként már kilátásba helyezte a biztonsági miniszter márciusi budapesti látogatása alatt,[34] amelyre nem került sor. A program konkrét alakulásának függvényében vagy Jelcintől[35] vagy Barannyikov biztonsági minisztertől kaphatnánk kézhez a dokumentumokat.

Lássa: III. Területi Főosztály

– 156 – N[anovfszky] –

Láttam:

Intézkedtem:

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-1993-221-7-001756/1. (59. doboz) – Gépelt eredeti.

3.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet rejtjeltávirata a Külügyminisztériumnak a Viktor Barannyikov biztonsági miniszterrel folytatott megbeszéléséről Moszkva, 1993. június 15.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Moszkva

Azonosító: MOW00343

Érkezett: 93. 06. 15. 19:48

Készítette: SomA

Ellenőrizte:
Azonnal!

Kérem az alábbi táviratot Dr. Marinovich Endre címzetes államtitkár és Füzesi Tibor[36] tárca nélküli miniszter uraknak azonnal továbbítani!

Június 15-én fogadott V. P. Baranyikov orosz biztonsági miniszter. A találkozón rövid tájékoztatást adtam a közelgő elnöki látogatás előkészületeiről és céljáról. A látogatás kérdései mellett kiemelten Bethlen és Eszterházy ügyével foglalkoztunk és érintettük az együttműködés kérdéseit is. Bethlen és Eszterházy ügyével kapcsolatban Baranyikov közölte, hogy Jelcin egyetértett javaslatunkkal és kész az anyagokat Göncz Árpád köztársasági elnöknek a látogatás során átadni. Jelcin elnök hozzájárulását a felterjesztésen Baranyikov meg is mutatta.[37] A hasonló jellegű kérések és kérdések jövőbeni pozitív elbírálásához a jelenlegi eljárás jó precedenst teremthet. Meg kell azonban jegyezni, hogy mivel a volt KGB-archívumok még sok magyar represszionált személy anyagait őrzik, a kapcsolatok pozitív alakulását célszerű lenne kihasználni. Baranyikov felvetette, hogy a magyar szolgálatokkal szeretné a kapcsolatokat egyértelművé tenni és tiszta jogi alapokra helyezni. Mint mondta, sajnálattal vette tudomásul, hogy a magyar fél elállt a már kidolgozott és egyeztetett megállapodás aláírásától. Számukra az aláírás jogi szempontból fontos, mert az biztosítja az együttműködés ellenőrzését a parlament illetékes bizottsága számára. Kifejtette, hogy az 1992–93 folyamán elfogadott törvények először a történelemben biztosítják a speciális szolgálatok működésének teljes törvényességét Oroszországban, amelyet a nyugati kapcsolatok miatt szigorúan be is tartanak.

Az együttműködés által érintett területek – szervezett bűnözés, kábítószer-, fegyver-, és hasadóanyag-csempészet, terrorizmus – olyan kérdések, amelyekben az együttműködést teljes nyíltsággal fel lehet vállalni. E két érv mellett szól, hogy a kapcsolatoktól politikailag sem kell tartani. További érvként hozta fel, hogy hasonló írásos megállapodással rendelkeznek Németországgal, Kínával, Indiával, Törökországgal, Izraellel és a FÁK-tagállamok többségével. Baranyikov nézete szerint Jelcin budapesti látogatása és az ott aláírt dokumentumok[38] a közeledés és a bizalom jelei és teljes alapul szolgálnak a bűnözés elleni együttműködéshez, annál is inkább, mert a bűnözés nem ismer határokat. Az aláírásra neki Jelcin elnöktől van felhatalmazása, és ez nem a miniszterek titkos megállapodása lenne, hanem államközi szinten rendezné a két ország ma már elengedhetetlen együttműködését az említett területeken, a magyar tárgyalópartner is megkapná a megfelelő felhatalmazást.

Az együttműködésre a tapasztalatok és a technikai információcsere terén is lehetőséget látunk, ilyen jellegű együttműködés van Izraellel is (MOSZAD).

Megjegyezte még, hogy most egyeztetik a külügyminisztériummal azt az elképzelést, amely szerint saját összekötőt küldenének a német társszervhez.

Rövid tájékoztatást adott a szervezet átalakulásáról és új feladatairól. Megállapításai két pont köré csoportosíthatók:

- a rendszer átszervezése még mindig folyamatban van, de feltétlen pozitívum, hogy sikerült a létszámot és főként a hatékonyságot megőrizni,
- legfőbb feladatuk az állampolgárok védelme, és az ezzel kapcsolatos feladatokról volt szó azon az állománygyűlésen, amelyen május 15-én Jelcin elnök is részt vett.

Az elnöki látogatással kapcsolatban ígéretet tett az út legteljesebb biztosítására. Láthatóan foglalkoztatja az orosz vezetést a látogatás célja. Érezhetően van bennük egy kis szorongás, hogy az út még véletlenül se erősítse a tagköztársaságokban kisebb-nagyobb mértékben meglévő szeparatista érzületeket.[39] Ezzel kapcsolatban köszönettel fogadta és pozitívan értékelte tájékoztatómat, amelyben azt hangsúlyoztam, hogy a cél annak bizonyítása, hogyan lehet korrekt kapcsolatokat kialakítani a rokon népekkel az orosz érdekek sérelme nélkül. Baranyikov úgy értékelte, hogy a látogatás ilyen pozitív lefolyása még segítheti is a most folyó kényes alkotmányozási folyamatot.

Figyelembe véve a kiegyensúlyozott és jól alakuló magyar–orosz kapcsolatokat és a biztonsági szervek kompetenciájába tartozó és magyar érdekeket is érintő kérdéseket (Bethlen, Eszterházy, Nagy Imre,[40] Sándor-palota[41]) célszerű lenne a magyar és az orosz szakszolgálatok közötti kapcsolat mindkét felet kielégítő jogi formában történő rendezése még ez év folyamán.

A látogatás pozitív légkörben zajlott, és Baranyikov jelezte, készen áll a kapcsolatok folytatására a nagykövetséggel is, és reméli, hogy módjában lesz találkozni a magyar szolgálatokat felügyelő miniszterrel. A találkozón magyar részről részt vett Zsohár István tanácsos.[42]

Láttam:

Intézkedtem:

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-1993-221-3-001940. (59. doboz) – Gépelt eredeti.

4.

Antall József miniszterelnök levéltervezete Borisz Jelcinnek, az Oroszországi Föderáció elnökének a Bethlen Istvánra vonatkozó orosz levéltári anyagok átadásáról

Magyarországnak

Budapest, 1993. június 21.

Őexcellenciája

Borisz Nyikolajevics Jelcin úr

az Orosz Föderáció elnöke

Moszkva

Levéltervezet[43]

Tisztelt Elnök Úr!

Engedje meg, hogy folytatva eddigi személyes kontaktusaink sorát, ezúton levélben forduljak Önhöz, s kérem támogatását.[44]

A magyar–orosz kapcsolatok új alapokra helyezésével – amelyben Ön múlhatatlan érdemeket szerzett – megnyílt a lehetősége annak, hogy számos közös történelmi múltunkkal összefüggő, eddig elhallgatott és titokban tartott tényre, eseményre derítsünk fényt.

Ezzel összefüggésben egy olyan konkrét kérdésben szeretném segítségét és közbenjárását kérni, amelyről legutóbbi budapesti találkozásunk alkalmával már szót váltottunk, s akkor Elnök Úr támogatásáról biztosította az ügyet.

Bethlen István gróf a magyar történelem kiemelkedő személyisége volt, aki 1921 és 1931 között a miniszterelnöki posztot töltötte be. 1945-ben a szovjet hadvezetés letartóztatta, majd Moszkvába hurcolták, ahol ismereteink szerint 1946 októberében egy rabkórházban halt meg.

Évtizedekig sem a család, sem a magyar hivatalos szervek nem kaptak semmilyen információt Bethlen István tragikus sorsáról.

Kérem Elnök Úr személyes hozzájárulását és segítségét ahhoz, hogy az oroszországi levéltárakban őrzött, Bethlen Istvánnal kapcsolatos dokumentumokat Magyarország megkaphassa.

Történelmünk e jeles alakjának tartozunk azzal, hogy megadjuk számára a történelmi nagyságához méltó végtisztességet, s hogy hazája földjébe helyezzük örök nyugalomra. Ezért földi maradványainak hazaszállításához is kérném Elnök Úr személyes segítségét. (Jelenlegi sírjának helyéről sem rendelkezünk információkkal.)

Bízom benne, hogy Őexcellenciád megértéssel fogadja kérésemet és támogatni fogja elképzeléseinket.

Kérem, fogadja őszinte nagyrabecsülésemet.

Budapest, 1993. június 21.

Köszönti:

(Antall József)[45]

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-1993-221-1-1023/6. (185. doboz) – Gépelt tervezet.

5.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet jelentése Jeszenszky Géza külügyminiszternek a Bethlen Istvánra és Eszterházy Jánosra vonatkozó orosz állambiztonsági levéltári dokumentumok átadásáról Göncz Árpád számára

Moszkva, 1993. július 3.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Посольство Венгерской Республики

Moszkva, 1993. július 03.
Tárgy: Bethlen István és Eszterházy János

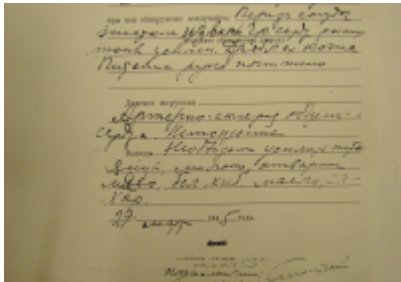
10.	Béla	Béla István levele	8
11.	Béla	Feljegyzés Béla István levele az Országos Népbiztonsági Bizottság felé 1945. március 29-án	1
12.	Béla	az Állambiztonsági Népbizottság felé írott levele Bethlen István levele az Országos Népbiztonsági Bizottság felé 1945. március 29-án	1
13.	Béla	Béla István levele	0
14.	Béla	Béla István levele	4
15.	Béla	Béla István levele	0
16.	Béla	Béla István levele	1
17.	Béla	Béla István levele	0
18.	Béla	Béla István levele	0
19.	Béla	Béla István levele	0
20.	Béla	Béla István levele	0
21.	Béla	Béla István levele	0
22.	Béla	Béla István levele	0
23.	Béla	Béla István levele	0
24.	Béla	Béla István levele	0
25.	Béla	Béla István levele	0
26.	Béla	Béla István levele	0
27.	Béla	Béla István levele	0
28.	Béla	Béla István levele	0
29.	Béla	Béla István levele	0
30.	Béla	Béla István levele	0
31.	Béla	Béla István levele	0
32.	Béla	Béla István levele	0
33.	Béla	Béla István levele	0
34.	Béla	Béla István levele	0
35.	Béla	Béla István levele	0
36.	Béla	Béla István levele	0
37.	Béla	Béla István levele	0
38.	Béla	Béla István levele	0
39.	Béla	Béla István levele	0
40.	Béla	Béla István levele	0
41.	Béla	Béla István levele	0
42.	Béla	Béla István levele	0
43.	Béla	Béla István levele	0
44.	Béla	Béla István levele	0
45.	Béla	Béla István levele	0
46.	Béla	Béla István levele	0
47.	Béla	Béla István levele	0
48.	Béla	Béla István levele	0
49.	Béla	Béla István levele	0
50.	Béla	Béla István levele	0
51.	Béla	Béla István levele	0
52.	Béla	Béla István levele	0
53.	Béla	Béla István levele	0
54.	Béla	Béla István levele	0
55.	Béla	Béla István levele	0
56.	Béla	Béla István levele	0
57.	Béla	Béla István levele	0
58.	Béla	Béla István levele	0
59.	Béla	Béla István levele	0
60.	Béla	Béla István levele	0
61.	Béla	Béla István levele	0
62.	Béla	Béla István levele	0
63.	Béla	Béla István levele	0
64.	Béla	Béla István levele	0
65.	Béla	Béla István levele	0
66.	Béla	Béla István levele	0
67.	Béla	Béla István levele	0
68.	Béla	Béla István levele	0
69.	Béla	Béla István levele	0
70.	Béla	Béla István levele	0
71.	Béla	Béla István levele	0
72.	Béla	Béla István levele	0
73.	Béla	Béla István levele	0
74.	Béla	Béla István levele	0
75.	Béla	Béla István levele	0
76.	Béla	Béla István levele	0
77.	Béla	Béla István levele	0
78.	Béla	Béla István levele	0
79.	Béla	Béla István levele	0
80.	Béla	Béla István levele	0
81.	Béla	Béla István levele	0
82.	Béla	Béla István levele	0
83.	Béla	Béla István levele	0
84.	Béla	Béla István levele	0
85.	Béla	Béla István levele	0
86.	Béla	Béla István levele	0
87.	Béla	Béla István levele	0
88.	Béla	Béla István levele	0
89.	Béla	Béla István levele	0
90.	Béla	Béla István levele	0
91.	Béla	Béla István levele	0
92.	Béla	Béla István levele	0
93.	Béla	Béla István levele	0
94.	Béla	Béla István levele	0
95.	Béla	Béla István levele	0
96.	Béla	Béla István levele	0
97.	Béla	Béla István levele	0
98.	Béla	Béla István levele	0
99.	Béla	Béla István levele	0
100.	Béla	Béla István levele	0

[10]

[Tovább a galéria oldalára](#) [11]

b) Melléklet

Orvosi látélet Bethlen Istvánról. Moszkva, 1945. március 29.

[12]

[Tovább a galéria oldalára](#) [13]

(Az iratjegyzék 12. sorszámú dokumentuma.)

Orvosi tájékoztató

Titkos

Az Állambiztonsági Népbizottság *belső* börtöne igazgatójának utasítása alapján megvizsgáltam *Bethlen István 1874-ben* született fogvatartottat, s ez alapján az alábbiakat állapítom meg: *a perifériás erek merevek, csavartak. A szívtér kitágult, a bőr petyhüdt. A táplálékfelvétel drasztikusan csökkent.*

A diagnózis oroszul: *Általános- és szívérelmeszesedés. Elgyengülés.*

Következtetés: *javított étkeztetés szükséges, tojás, tej, főtt hús, fehér kenyér, vaj, cukor.*

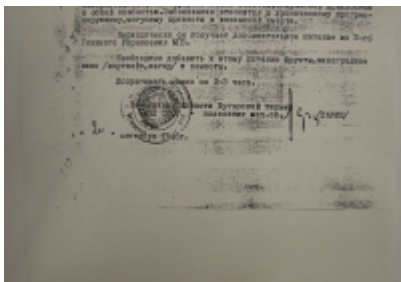
1945. március 29.

Állambiztonsági Népbizottság
belső börtöne egészségügyi részlegének vezetője

Szmolcov
alezredes

c) Melléklet

Orvosi látélet Bethlen Istvánról. Moszkva, 1946. szeptember 20.

[14]

[Tovább a galéria oldalára](#) [15]

(Az iratjegyzék 21. sorszámú dokumentuma.)

KÉP: 5. sz. illusztráció

FELIRAT: Orvosi látélet Bethlen Istvánról. Moszkva, 1946. szeptember 20.

Orvosi tájékoztató

Bethlen István őrizetes (született: 1874-ben), 1945. április 1-től tartózkodik a Belügyminisztérium Butirszkaja börtönének kórházában, szív- és érrendszeri szklerózisban, magas vérnyomásban, akut vastagbélgyulladásban szenved, időskori elaggás és általános elgyengülés jellemzi az állapotát. A betegsége súlyosbodó.

Időszakonként kiegészítő ételeket biztosít számára az Állambiztonsági Minisztérium 3. Főigazgatósága.

Ehhez az étellemezéshez gyümölcsöt, bort (portói, kagor) és gyümölcsbefőttet kell adni.

Kihallgatni 2-3 órán át szabad.

1946. szeptember 20.

A Butirszkaja börtön
Egészségügyi Részlegének vezetője
Larin orvos ezredes

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-1993-221-7-217/1. (192. doboz) – Gépelt eredeti.

6.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet levele Jeszenszky Géza külügyminiszternek Bethlen István és Deseő László sírhelyének megtalálásáról és jelképes hamvaik hazaszállításáról

Moszkva, 1994. április 9.

A Magyar Köztársaság
Orosz Föderációban akkreditált
nagykövete

Moszkva, 1994. április 9.
Fő/4/1994.
Melléklet!

Dr. Jeszenszky Géza úr
külügyminiszter
Külügyminisztérium
Budapest

Tisztelt Miniszter úr!

Miként azt szóban már jeleztem a Csernomirgyin-látogatás[48] alatt mind Önnek, mind Boross Péter[49] miniszterelnök úrnak, úgy tűnik fel, hogy az orosz hatóságok megtalálták Bethlen István hamvainak nyomát.

Rudolf Pihója úr, az Orosz Állami Levéltári Szolgálat miniszteri rangú vezetője személyesen értesített arról, hogy kérésünkre az orosz hatóságok által létrehozott bizottság megállapította, hogy Bethlen István egykori magyar miniszterelnököt, aki a Butirka börtönben halt meg 1946. október 5-ikén, a többi elhalálozott elítélttel együtt a moszkvai városi krematóriumban elhamvasztották. A hamvakat az arra kijelölt helyen tömegsírba helyezték, amelynek helyszíne azonosítható.

Ígéretet kaptam, hogy a helyszínt az orosz illetékes hatóságok képviselőjének kíséretében megtekinthetjük.

A fentiek alapján javaslom, hogy amennyiben a Bethlen család hozzátartozói, illetve a magyar illetékes hatóságok úgy döntenek, hogy Bethlen István hamvait hazaszállítsuk és otthon helyezzük végső nyugalomra, úgy megfelelő felhatalmazás esetében az ügyben a hivatalos eljárást beindítom.

Véleményem szerint a tömegsírból, ott, ahol Bethlen István hamvait elhelyezték, egy urnányi földet küldenénk haza, amelyet megfelelő külsőségek közepette helyezhetnénk el otthon.

A hazaszállítást és eltemetést egybe lehetne kötni Deseő László[50] tábornok hamvainak hazaszállításával, akinek sírját tavaly ősszel sikerült több mint 40 év után megtalálnunk.

Deseő László hamvainak hazaszállítása ügyében Erdős László[51] ezredes, a HM[52] illetékes főosztályának vezetője már tett lépéseket és felajánlotta, hogy mind a kihantolásban, mind a hazaszállításban a HM rendelkezik megfelelő tapasztalatokkal és eszközökkel.

Kérem a fentiekről tájékoztatni Boross Péter miniszterelnök urat és az otthoni döntésről nagykövetségünket, hogy a szükséges intézkedéseket mielőbb megtehessek.

Tekintettel a fenti ügy különböző érzelmeket kiváltó jellegére, erről a nyilvánosságot én nem tájékoztattam. Az események publikussá tételéről kérem, hogy Miniszter úr belátása szerint

döntsen.

Tisztelettel:

Nanovfszky György
(Dr. Nanovfszky György)

Melléklet
Rudolf Pihója levele Nanovfszky György magyar nagykövetnek
Moszkva, 1994. március 25.

Orosz Állami Levéltári Szolgálat
Moszkva, 1994. március 25.

Nanovfszky György úrnak
A Magyar Népköztársaság
rendkívüli és meghatalmazott nagykövetének

Tisztelt Nanovfszky úr!

Megegyezésünk értelmében közlöm Önnel, hogy Oroszország Belügyminisztériuma Információs Központjának tájékoztatása szerint Bethlen István (született 1874-ben) 1946. október 5-én hunyt el a Butirka börtön kórházában szívbénulás következtében.

A lefolytatott kutatás során [a belügyi hatóságok] megvizsgálták a Butirka börtön 1945–1946-ból fennmaradt levéltári anyagát is, de nem találtak benne olyan iratokat, amelyek Bethlen István eltemetésére vonatkoznak.

Ugyanakkor a Butirka börtönben elhunytak nyilvántartására és regisztrációjára vonatkozó dokumentumok, illetve az 1945–1946-ban letartóztatottak és elítéltek személyi dossziéiban lévő anyagok alapján az elhunytak mindegyikét a moszkvai városi krematóriumban hamvasztották el. [A halottak átszállításakor] a kísérőlevélben csak a holttestek számát tüntették fel, vezeték- és keresztnéveket nem.

Pihója

R. G. Pihója

Az Orosz Állami Levéltári Szolgálat vezetője

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-1994-221-3-3689/11. (106. doboz) – Gépelt eredeti. A melléklet orosz nyelvű eredeti példány.

7.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet jelentése a Külügyminisztérium IX. Területi Főosztályának Bethlen István moszkvai sírhelyének meghatározásáról és Bethlen István és Deseő László jelképes hamvainak Magyarországra szállításáról

Moszkva, 1994. április 12.

Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva
Embassy of the Republic of Hungary
in Moscow
294/Adm./1994.

Készült: 3 példányban

Központ: 2 példány

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: dr. Nanovfszky György

Gépelte: Fazekasné Sz. Stella

Moszkva, 1994. április 12.

Tárgy: Bethlen István és Deseő László
hamvainak hazaszállítása

Külügyminisztérium

IX. Területi Főosztály[53]

Budapest

V[iktor] Jerin[54] az Orosz Föderáció belügyminiszterének dr. Boross Péter miniszterelnök úrhoz írott személyes levele után felgyorsultak az események Bethlen István hamvainak megtalálása

ügyében.

A belügyminisztérium archívumának vezetője, Nyikiskin úr kíséretében felkerestük az I. Moszkvai Krematórium melletti temetőt, ahol a politikai okokból áldozatul esettek hamvait helyezték végső nyugalomra. A belügyminisztérium előzetes értesítése alapján a helyszínen csatlakozott hozzánk Kuznyecova Tatjana Boriszova,[55] a létesítmény igazgatónöje, aki tömören tájékoztattott arról, amit Jerin belügyminiszter dr. Boross Péter miniszterelnök úrnak is leírt.

Az 1927–73. között működött krematóriumba kerültek azoknak az elítélteknek, valamint kivégzetteknek a holtteste, akik Moszkvában különböző politikai perek áldozataivá váltak, illetve a belügyminisztérium és a KGB elődjeinek felügyelete alá tartozó büntetés-végrehajtási intézetekben vesztették életüket. Az elhaltakat igen gyakran személyi adatok feltüntetése nélkül „darabárúként” 10-20-asával szállították a krematóriumba, ahol egyébként normális polgári temetéseket, illetve hamvasztásokat is végeztek. A börtönből odakerültek hamvasztás utáni maradványait 3 tömegsírban helyezték el, amelyekbe különböző, de pontosan meghatározott években helyezték el a hamvakat. Bethlen István miniszterelnököt az elhalálozási dátum alapján az egyes számú tömegsírban helyezték el, amelyben az úgynevezett „kiadásra nem kért hamvakat” szórták. (Ez a fogalom Kuznyecova igazgatónő szerint azt jelenti, hogy mindazokat a hamvakat, amelyekért a hozzátartozók egy évig nem jelentkeznek, ma is hasonló tömegsírba helyezik el.) A Bethlen István hamvait tartalmazó tömegsírban vannak egyébként Jasinkowicz lengyel miniszterelnök[56] hamvai, valamint 3 japán táborno ké is, akik Bethlen Istvánhoz hasonló sorsban osztoztak és valamennyien a Butirka börtönben haltak meg.

A Nyikiskin úrral és Kuznyecova asszonnyal folytatott beszélgetés alapján Bethlen István hamvainak hazaszállíttatására és az emlékhely megjelölésére az alábbi javaslatot tenném:

1.) Bethlen István hamvait a tömegsírból vett urnányi földdel szimbolikusan vinnénk haza és helyeznénk el otthoni végső nyugalomra a hozzátartozók és a kormány által meghatározott időben és külsőségek között.

2.) A temetés egybeeshetne Deseő László táborno k földi maradványainak hazaszállíttatásával, akinek sírját a Moszkva melletti krasznogorszki katonai temetőben találtuk meg 1993 őszén.

3.) A két temetés technikai lebonyolítása mellett szólnának az alábbi indokok:

- mindkét kihantolásnál és a megfelelő végső tisztesség megadásánál egyszerre vehetnének részt a két család leszármazottai a nagykövetség és az otthoni kegyeleti bizottság tagjai,

- mindkét temetést a TV egyidejűleg rögzíthetné és kiegészítésül szolgálhatna az otthoni temetési szertartáshoz,

- a HM illetékes főosztályának értesítése szerint a hamvak hazaszállíttatására már megvannak a megfelelő anyagi és technikai eszközök (a szállítás katonai különgéppel történne).

4.) A tömegsírban, ahol Bethlen István hamvai is nyugszanak, már van három, mintegy másfél méter magas sírkő az ugyancsak ott elhantolt japán táborno kok tiszteletére. Kuznyecova igazgatónő szerint elképzelhető és méltányos lenne, hogy a már kialakított építészeti együttest nem megbontva, itt helyeznénk el magyar részről Bethlen István miniszterelnök, illetve lengyel részről Jasinkowicz miniszterelnök síremlékét.

5.) A temető és a krematórium rendelkezik a szükséges, igen szép kivitelezésű malahitból készült urnával és a sírkő elkészítéséhez szükséges anyagokkal.

Kuznyecova igazgatónő tájékoztatása szerint az említett urna ára jelenleg 150 ezer SUR[57] (85 USD[58]), a sírkő pedig 1 millió 800 ezer SUR (1000 USD), amelyhez jönne még a felirat – 2000 SUR/betű (1 USD).

Az igazgatónő javasolja, hogy a családtagok és a résztvevők jelenlétében a krematórium ravatalozójában az urnát el lehetne helyezni és az itteni szokások szerint, az elszállítás előtt megfelelő külsőségek között a hamvaknak megadni a végtisztességet. Véleményem szerint a ravatalozó és környéke a Donszkoj kolostorban minden szempontból megfelelő lenne a célra. Amennyiben a bizottság úgy döntene, úgy egybe lehetne kötni a sírkőállítás és a ravatalozás szertartását, amelyet követhetne a hamvak hazaszállíttatása.

6.) A lengyel miniszterelnök hamvaival kapcsolatban felvettem a kapcsolatot S. Ciosek lengyel nagykövettel,[59] aki az egyidőben történő sírkövek felállíttatását méltányosnak találta és hazai hatóságaival történő egyeztetés után annak kivitelezését elképzelhetőnek tartja. Az ügyre a lengyelek rövid időn belül vissza fognak térni.

7.) A temetőről, a krematóriumról, a tömegsírokról és a sírkövekről általam készített fényképeket a legközelebbi lehetőséggel felterjesztem.[60]

8.) A két temetés általam javasolt időpontja, amennyiben az otthoni előkészületeket el tudják végezni, május 15–30. között lehetne. Ez figyelembe veszi azt az időt is, amelyet a kihantolással

járó szükséges adminisztratív intézkedésekre kell fordítanunk.

9.) A Bethlen- és a Deseő-ügyekről, a hazaszállításról magánlevélben tájékoztattam dr. Boross Péter miniszterelnök urat és dr. Jeszenszky Géza miniszter urat.[61]

10.) Az ügyről itt a nagykövetség mindaddig semmiféle információt nem fog adni, ameddig otthonról az erre vonatkozó utasításokat meg nem kapjuk.

Kérem a fenti anyagot illetékességből továbbítani Erdős László ezredes úrnak, a HM Honvéd Hagyományőrző Iroda vezetőjének. Ugyancsak kérek egy példányt továbbítani dr. Jeszenszky Géza miniszter úrnak és dr. Marinovich Endre kabinetfőnök úrnak.

A várható teendőkről kérjük nagykövetségünket időben értesíteni, hogy az itt szükséges intézkedéseket kellő időben el tudjuk indítani.

Nanovfszky György
(Dr. Nanovfszky György)
nagykövet

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-1994-221-3-3689. (106. doboz) – Gépelt eredeti.

8.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet jelentése a Külügyminisztérium IX. Területi Főosztályának a moszkvai Butirszkaja börtön körül kialakított sírhelyekről

Moszkva, 1994. május 6.

Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Moszkva
Embassy of the Republic of Hungary
in Moscow
294-1/Adm./1994.
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Nagykövetség: 1 példány
Készítette: Dr. Nanovfszky György
Gépelte: Fazekasné Sz. Stella

Moszkva, 1994. május 6.

Tárgy: Bethlen István hamvainak megtalálása

Melléklet: 1 boríték (20 db fénykép)[62]

Külügyminisztérium
IX. Területi Főosztály[63]
Budapest

Hivatkozással korábbi, a tárgyban írt aktánkra ezúttal mellékelem a krematóriumról és az eltemetés helyéről készített fényképeket.

A jobb megértés céljából a fényképeket hátul sorszámmal láttam el, és azokhoz az alábbi kommentárt kívánom fűzni.

1. kép: A temető térképe. Ezen látható, hogy a Doni Kolostor és az Ordzsonikidze utca közötti területen helyezkedik el az egykori 1. sz. Krematórium és a temető.
2. kép: A krematórium téglakerítése.
3. kép: A bejáratnál elhelyezett tábla.
4. kép: A központi ravatalozó, amely ma is működik mind a hagyományos, mind az elhamvasztás utáni temetések alatt.
5. kép: A ravatalozó belülről.
6. kép: A tömegsírok előtti fali dombormű.
7. kép: Útjelző a „politikai repressziók” áldozatainak 1. sz. közös sírjához.
8. kép: Emléktábla az 1930–1942 között megkínzott és kivégzett politikai foglyok sírján. A felirat: „Itt vannak eltemetve az 1930–1942 közötti politikai repressziók ártatlanul megkínzott és agyonlőtt áldozatainak hamvai. Örök emlékül.”
9. kép: Az 1. sz. tömegsírnál felállított síremlék.
10. kép: A 3. sz. tömegsír távlati képe, háttérben a három japán sírkövel.
11. kép: A 3. sz. tömegsír. Az 1945–1981. között azok hamvainak elhelyezésére szolgáló sír, akiknek hamvaiért a hozzátartozók nem jelentkeztek. A Belügyminisztérium és a temető igazgatósága szerint 1945–1953 között ide szinte kizárólag csak börtönben elhunytak és

kivégzettek hamvait helyezték el. Később kerültek ide azok a hamvak, amelyeket hozzátartozóik egy év lejártával sem kívántak elvinni. Minden jel szerint itt vannak Bethlen István hamvai, az ebben az időszakban elhunyt, illetve kivégzett japán tábornokokéval, valamint Jasiukowicz lengyel miniszterelnök-helyettesnek és Leopold Okulicki lengyel tábornoknak, a Honi Hadsereg főparancsnokának[64] hamvai. Miként már jeleztük, Jasiukowicz miniszterelnök-helyettes 1946. október 26-ikán halt meg,[65] 21 nappal Bethlen István halála után, ugyancsak a Butirka börtönben.

12. kép: A tömegsír jelenlegi állapota. A korábban javasolt és a lengyelekkel egyeztetett elképzelések szerint innen vennénk a földet, és ezen a területen, a japán síremlékek, Mijakava tábornok[66] mellett helyeznénk el fehér sírkövön [a] Bethlen Istvánt megőrkítő feliratot. A lengyelek Bethlen István sírkövének felállításával egyidejűleg ugyancsak fehér színű két sírkövet állítanának a másik japán sírkő mellé (lásd 10. kép) Jasiukowicznak és Okulickinak.

Miként jeleztük, célszerű lenne a sírkőre vonatkozó méreteket és a felirat szövegét mielőbb megkapnunk, hogy azokat a lengyelekkel egyeztetve június végéig lehetőleg el tudjuk készíttetni.

13. kép: F[unao] Mijakava tábornok sírköve.

14. kép: A japán katonák síremléke. Felirat: „Itt nyugszanak a japán katonák. A volt japán hadifoglyok szövetsége nevében: Szaito Rokuro elnök 1993.”

15. kép: Japán katona sírköve. Mellé tervezik a lengyelek a már említett két sírkő felállítását.

16. kép: A három japán emlékmű építészeti egysége, amelynek megőrzését és figyelembevételét a temető igazgatósága kéri mind a magyar, mind a lengyel féltől.

17. kép: Emlékmű a II. Világháborúban[67] elesett szovjet katonák emlékére. Mint már említettük, a temetőben hagyományos temetési módon polgári lakosokat is temettek és temetnek el mind a mai napig.

18. kép: A híres Rudolf Ábel ezredes és családja síremléke. Ábel ezredest 1965-ben cserélték ki Powers amerikai pilótáért. Ábel ezredes az orosz felderítés legendás alakja, akinek valódi neve William Fischer volt.[68]

19. kép: Hagományos sírkövek a temetőben.

20. kép: Malahit urnák, amelyben javasoljuk a hamvak hazaszállítását. A mértéket illetően, a két urna között egy normális méretű könyv látszik.

Kérem a fentiekről tájékoztatni a temetéssel foglalkozó bizottságot, illetve a Bethlen család hozzátartozóit.

Nanovfszky György
(Dr. Nanovfszky György)
nagykövet

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-1994-221-3-3689/2. (106. doboz) – Gépelt eredeti.

9.

Nanovfszky György moszkvai nagykövet jelentése a Külügyminisztérium IX. Területi Főosztályának Bethlen István és Deseő László jelképes hamvainak hazaszállításáról *Moszkva, 1994. június 8.*

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Посольство Венгерской Республики
447/Adm./1994.
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Nagykövetség: 1 példány
Készítette: Szalipszki Endre
Gépelte: Holodnyák Péterné

Moszkva, 1994. június 8.
Tárgy: Gróf Bethlen István és Dr. Deseő
László hamvainak hazaszállítása
Melléklet: 9 lap[69]

Külügyminisztérium
9. Területi Főosztály[70]
Budapest

Gróf Bethlen István néhai miniszterelnök és Dr. Deseő László vezérőrnagy, egykori moszkvai katonai attasé kihantolására és hamvai hazaszállítására[71] 1994. június 1–4. között Katona Tamás miniszterelnökségi államtitkár[72] vezetésével kormányküldöttség tartózkodott az orosz fővárosban. A 11 fős delegációban az operatív irányítási ügyeket Erdős László ezredes, a Honvédelmi Minisztérium főosztályvezetője végezte. A Külügyminisztérium részéről Szűcs Szergej főosztályvezető-helyettes kapott helyet a küldöttségben. Édesapja exhumálására stockholmi állomáshelyéről Moszkvába érkezett Deseő László nagykövet[73] is.

Az előzetes kutatómunka és a szükséges engedélyek megszerzése lehetővé tette, hogy a küldöttség már az érkezés napján terepszemlét tartson a krasznogorszki temetőben. Az exhumálás június 2-án kora reggeltől késő estig tartott, majd 3-án reggel folytatódott. Dr. Deseő László hamvait az előre jelzett helytől távolabb találták meg.

Ezt követően Katona Tamás felavatta az ott nyugvó egykori magyar hadifoglyok emlékére emelt közös kopjafát. Ezen kívül 28 kopjafát állítottak a magyar hadifoglyok sírjaira. Az emlékünnepeken beszédet mondott Dr. Nanovfszky György nagykövet, Takaró Károly dandártábornok, református táborigazgató[74] ígét hirdetett, s rövid emlékbeszédet mondtak Krasznogorszk város és a Katonai Memorial Társaság[75] képviselői is.

Június 2-án délután a Donszkoj kolostor melletti temető egyik közös sírjából Katona Tamás kiemelte és urnába helyezte gróf Bethlen István szimbolikus hamvait, majd felavatta a néhai miniszterelnök síremlékét.

Délután a nagykövetség épületében Katona Tamás kitüntetésekkel adta át [a] Bethlen István és Dr. Deseő László felkutatásában meghatározó szerepet játszó orosz állampolgároknak, köztük Alekszandr Bisztrickijnek, a Katonai Memorial Társaság vezetőjének, Vagyim Martinovnak, a Memorial szakértőjének, Szergej Szadovnyikovnak és Andrej Mezenszkonak, a Memorial munkatársainak. Kitüntetést kapott továbbá Arkagyij Krupennyikov, a krasznogorszki Antifasiszta Múzeum igazgatója és helyettese, Vlagyimir Szevolodov.

Rudolf Pihója, Oroszország főlevéltárosa, az Állami Levéltár főigazgatója, valamint Román Popkovics, a krasznogorszki kerület adminisztrációjának vezetője egy későbbi időpontban veszi át a Honvédelmi Minisztérium kitüntetését Dr. Nanovfszky György nagykövettől.[76]

Június 3-án a nagykövetségen a küldöttség vezetői és Dr. Nanovfszky György nemzetközi sajtóértekezletet tartottak.[77] Az eseményen körülbelül 30 magyar, orosz és más külföldi újságíró vett részt. Az Oroszországi Televízió még aznap riportot sugárzott a krasznogorszki temetőből. Bethlen István és Deseő László hamvainak hazaszállításáról eddig az Izvesztyija, a Majak Rádióállomás, az Echo Moszkvi Rádióállomás, a Postfactum Hírügynökség, a RIA Novosztyi Hírügynökség adott hírt.

A hamvak felkutatásában résztvevők és a küldöttség tiszteletére Dr. Nanovfszky György 3-án este fogadást adott.

Katona Tamás moszkvai tartózkodását felhasználva megbeszélést folytatott Vlagyimir Lukinnal, [78] az Állami Duma Külügyi Bizottságának vezetőjével. A találkozó során – egyebek között – kölcsönösen megfogalmazták az intenzívebb parlamenti együttműködés iránti igényüket. Szükségesnek tartották, hogy már ez év őszén sor kerüljön parlamenti delegáció látogatására.

Katona Tamás a nagykövetség diplomatái számára tájékoztatót tartott a választások utáni magyarországi helyzetről.

Nanovfszky György
(Dr. Nanovfszky György)
nagykövet

A dokumentum jelzete: HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-1994-221-3-3689/10. (106. doboz) – Gépelt eredeti.

[1] Lásd a közlemény I. részének 1. sz. dokumentumát. SERES ATTILA: „Aligha lesz bárki is Magyarországon, aki sajnálni fogja ezt az embert” – Bethlen István oroszországi „dossziéinak” története (1992–1994) – I. rész. *ArchívNet*, 2023. 6. sz. <https://www.archivnet.hu/aligha-lesz-barki-is-magyarorszagon-aki-sajnalni-fogja-ezt-az-embert-bethlen-istvan-oroszorszag-i> [16] (utolsó letöltés: 2024. február 21.)

[2] S[TIER] G[ÁBOR]: Bethlen István halálának körülményeit Wallenbergéhez hasonló homály fedi – nyilatkozta lapunknak az orosz állami bizottság vezetője. *Magyar Nemzet*, 1992. november 11. 1.

[3] A Szovjetunió Legfelső Tanácsa által 1946. március 15-én hozott törvény értelmében az államigazgatás csúcsszerveinek elnevezését népbiztosságokról minisztériumokra változtatták, ez érintette mind a központi kormányzat, mind az egyes tagköztársaságok állami szerveinek az elnevezését. Tehát a Népbiztosok Tanácsa hivatalos elnevezése ettől kezdve Minisztertanács volt, a Belügyi Népbiztosságé (NKVD) Belügyminisztérium (MVD), az Állambiztonsági Népbiztosságé (NKGB) Állambiztonsági Minisztérium (MGB) stb. A közleményben ezeket az elnevezéseket, az 1946. március 15-i cezúrára és az attól számított névváltozásokra figyelemmel, következetesen fogom használni.

[4] Nanovfszky rejtjeltávirata a Külügyminisztériumnak. Moszkva, 1993. február 2. Magyarország, Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Az államigazgatás felső szervei, Külügy, Külügyminisztérium, TÜK-iratok, 1993, 221/13. tétel, 00440/1993. szig. titk. számú akta, 57. doboz. HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-1993-221-13-00440.

[5] Egészen bizonyos, hogy Barannyikov látogatására már nem került sor, ugyanis 1993. július 27-én Jelcin felmentette őt a tisztségéből.

[6] A Külügyminisztériumban már június 11-én elkészült egy témavázlat a tervezett magasszintű államfői találkozóra, amely Göncz Árpádot orientálta a mondanivalója tekintetében. Már ebben szerepelt ennek a kérdésnek a felvetése: „Az orosz–magyar kapcsolatok problémamentessé válása után egy emberjogi kérdésben szeretném kérni Elnök Úr támogatását. A 30-as évek elején Magyarország miniszterelnöki posztját betöltő Bethlen Istvánról van szó. Bethlen miniszterelnök 1945-ben önként ajánlotta fel segítségét az akkori szovjet hatóságoknak. Moszkvába került és itt hunyt el, az Önök által is rendelkezésre bocsátott dokumentumok szerint 1946 októberében. Szeretnénk, ha hamvait és a rá vonatkozó dokumentumokat megkaphatnánk. Miniszterelnökünk a család kérését támogatandó, általam kéri Elnök urat, hogy ebben az ügyben támogasson és hamvai hazaszállítására és eltemetésére még az idén sor kerülhessen.” A KÜM IX. Területi Főosztálya által összeállított témavázlat Göncz Árpád és Borisz Jelcin találkozója. Budapest, 1993. június 11. HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-1993-221-13-001565/3. (57. doboz).

[7] Nanovfszky összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza külügyminiszternek Göncz Árpád oroszországi munkalátogatásáról. Moszkva, 1993. július 9. előtt. Uo. 001565/5. A jelentésen nem szerepel dátum, azt július 9-én érkezették a Külügyminisztériumban.

[8] Ezt a gyűjteményt a MOL V. Osztálya XXXII-18. törzsszám alatt vette állományba. LAKOS JÁNOS: Beszámoló a Magyar Országos Levéltár 1994. évi munkájáról. *Levéltári Közlemények*, 1995. 1–2. sz. 271.

[9] Ezek a lapszámok: 10–17, 24, 36–41, 46–52, 61, 63–65, 72, 74–76, 86–89, 91, 93–94, 97–103, 105–110, 113–114, 116.

[10] A KÜM IX. Területi Főosztályának összefoglalója Göncz Árpád oroszországi útjáról. Budapest, 1993. július 11. HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-1993-221-13-001565/7. (57. doboz).

[11] Nanovfszky rejtjeltávirata a Külügyminisztériumnak. Moszkva, 1993. július 8. Uo. 001565/8. Nanovfszky erélyes tiltakozást javasolt a Külügyminisztériumnak egy tiltakozó jegyzék vagy a budapesti orosz nagykövet berendelése formájában.

[12] Beszédes például, hogy míg Kovács Bélának (1908–1959), az 1947-től 1955-ig a szovjet Gulágon raboskodó kiscgazdapárti főtitkárnak két ún. nyilvántartási kartonja is van (387973. sz. és 387977. sz.), addig Bethlen István nevét nem találjuk meg a Szovjetunióba hurcolt magyar polgári személyek és hadifoglyok – 2020-tól nyilvános adatbázisban elérhető – szovjet nyilvántartási kartotékrendszerében. A nyilvántartó kartonok adatbázisát lásd: <https://adatbazisonline.mnl.gov.hu/adatbazis/szovjet-taborok-magyar-foglyai/> [17] (utolsó letöltés: 2024. február 21.)

[13] *Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok (1941–1953)*. Főszerk.: VARGA ÉVA MÁRIA. Budapest–Moszkva, 2006. 148–156.

[14] A „második dossziéhoz” csatolt iratjegyzék 18. sz. dokumentuma. **(lásd az 5. sz. dokumentum a) mellékletét!)**

[15] A „második dossziéhoz” csatolt iratjegyzék 11., 13–14. és 22. sz. dokumentuma. **(lásd az 5. sz. dokumentum a) mellékletét!)**

[16] Nyikolaj Larin orvosezredes haláleset utáni jelentése. Moszkva, 1946. október 8. Az „első Bethlen-dosszié” 18. sz. dokumentumának melléklete. Lásd a forrásközlés I. részét: SERES: i. m.

[17] Az akta fedőlapján az alábbi hivatali utasítás szerepel: „Tájékoztatásra: Szűcs Sz[ergej]”.

[18] Marinovich Endre (1940) közgazdász, 1975-től a közgazdaságtudományok kandidátusa. 1991–1994-ben az Antall-kormány majd a Boross-kormány miniszterelnökségi kabinetfőnöke

címzetes államtitkári rangban. Erről az időszakról szóló visszaemlékezése: MARINOVICH ENDRE: *1315 nap. Antall József miniszterelnöksége*. Második, javított kiadás. Budapest, 2018.

[19] Andrej Januarjevics Visinszkij (1883–1954) jogász, diplomata. 1935. március 3-tól 1939. május 31-ig a Szovjetunió főügyésze, 1946. márciustól 1949. március 4-ig külügyminiszter-helyettes, 1949. március 4-től 1953. március 5-ig külügyminiszter.

[20] Viktor Szemjonovics Abakumov (1908–1954) katonatiszt. 1945. július 9-től vezérezredesi rangban. 1946. május 7-től 1951. július 14-ig a Szovjetunió állambiztonsági minisztere.

[21] Georgij Makszimovics Puskin (1909–1963) diplomata. 1944–1945-ben a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság politikai tanácsadója, 1945. október 1-től 1949. június 28-ig a SZU budapesti rendkívüli és meghatalmazott képviselője, 1948-tól nagyköveti rangban. 1949–1952-ben, majd 1955–1958-ban a SZU meghatalmazott képviselője az NDK-ban, 1954–1955-ben főbiztos, 1955-től nagyköveti rangban. 1952–1953-ban, majd 1959–1963-ban külügyminiszter-helyettes.

[22] Viktor Pavlovics Barannyikov (1940–1995) rendőrtiszt. 1990. szeptember 8-tól 1991. szeptember 13-ig az OSZFSZK belügyminisztere, 1991. augusztus 29-től december 26-ig a Szovjetunió (utolsó) belügyminisztere, 1992. január 24-től 1993. július 27-ig az Oroszországi Föderáció állambiztonsági minisztere.

[23] A mondat tollal a következőképpen javítva: „[...] értesüléseim szerint Baranyikov biztonsági miniszter számára, aki márciusban Magyarországra utazni szándékozott [...]”.

[24] Esterházy János (1901–1957) felvidéki magyar politikus. 1932. december 11-től az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP), majd 1936. június 21-től az OKP és a Magyar Nemzeti Párt egyesülése révén megalakult Egyesült Magyar Párt (EMP) elnöke. Az első bécsi döntés után az EMP jogutódjaként létrejött Szlovéniai Magyar Párt elnöke. 1945. június 29-én, tíz másik felvidéki magyar értelmiséggel együtt Moszkvába hurcolták, ahol tízévi kényszermunkára ítélték. A Komi Köztársaság lágereiben végzett kényszermunkát, illetve 1948. március 7-től egy lágerkórházban ápolták. 1949. február 15-én a szovjet belügyi szervek kiadták a csehszlovák hatóságoknak, élete végig csehszlovák börtönökben raboskodott.

[25] Sic!

[26] A következő két dokumentumgyűjteményről van szó. 1.) *A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Szerk. GÁL ÉVA – HEGEDŰS B. ANDRÁS – LITVÁN GYÖRGY – RAINER M. JÁNOS. Budapest, 1993. 2.) *Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB Levéltárából*. Szerk. VJACESZLAV SZEREDA – ALEKSZANDR SZTIKALIN. Budapest, 1993. /Zenit könyvek/. A két forrástár anyaga között csak részben van átfedés. Az első kötet nem csak az SZKP KB egykori archívumából (1991–1999 között: Центр хранения современной документации – Modernkori Dokumentációs Központ), hanem az ún. Elnöki Levéltárból származó dokumentumokat is közreadott. A második kötet anyaga döntően az SZKP KB archívumából merített, ugyanakkor abból az elsőtől képest egy szélesebb körű válogatást tett közzé. A két kiadvány genezisére vonatkozóan lásd a második kötet egyik orosz szerkesztőjével, Vjacseszlav Szeredával készített interjút. BORBÁS BARNA: Orosz hungarológus: Moszkvában már ott tartanak, hogy a magyar '56-ot is a Nyugat szervezte. *VálaszOnline*, 2022. október 21. <https://www.valaszonline.hu/2022/10/21/vjacseszlav-szereda-1956-megitelese-oroszorszagban-interju/> [18] (utolsó letöltés: február 21.)

[27] Nanovfszky 1993. május 12-én ellátogatott a Moszkva melletti Krasznogorszk egykori hadifogoly-táborához tartozó temetőbe, ahol döntően a Szovjetunióban fogva tartott német és magyar tiszteket helyeztek végső nyugalomra. Erről június 18-án írt egy jelentést a Külügyminisztériumnak. Ld. a közlemény I. részének 4. sz. dokumentumát: SERES: i. m. A számjeltáviratban tehát itt arra célzott, hogy Krasznogorszkban sejtették/sejtette Bethlen István eltemetésének helyét. Ez azonban téves feltételezés volt, mint később, 1994 tavaszán kiderült, Bethlen földi maradványait nem Krasznogorszkban, hanem a Donszkoj kolostor köztemetőjének 1. számú közös sírhelyében helyezték el (lásd a 6–8. sz. dokumentumokat!).

[28] Tollal aláhúzva. A dőlt zárójelbe tett rész a lap bal szélén kék színű tollal kijelölve. A lap alján Jeszenszky Géza kéziratos bejegyzése: „? A nagykövet javasolja a témát minden fontosabb tárgyaláson felvetni”.

[29] Nanovfszky György (1942–2021) közgazdász, politológus, diplomata. 1992. május 29-től 1998. augusztus 31-ig a Magyar Köztársaság moszkvai nagykövete.

[30] Rudolf Germanovics Pihója (1947) történész. 1987-től a történelemtudományok doktora, 1989-től professzor. 1990–1996 között Oroszország állami főlevéltárosa, az ebben az időben többször átkeresztelt oroszországi állami levéltári igazgatási csúcsszerv (1990–1991: OSZFSZK

Minisztertanácsának Levéltárügyi Bizottsága, 1991–1993: OF Kormányának Levéltárügyi Bizottsága, 1993–1996: OF Állami Levéltári Szolgálat) vezetője.

[31] Tollal aláhúzva.

[32] Göncz Árpád (1922–2015) író, műfordító, politikus. 1990. augusztus 3-tól 2000. augusztus 3-ig a Magyar Köztársaság köztársasági elnöke.

[33] Tollal aláhúzva.

[34] Sic! Vagyis az volt az elképzelésük, hogy a dokumentumokat miniszter tervezett márciusi látogatása során adják majd át.

[35] Jelcin, Borisz Nyikolajevics Jelcin (1931–2007) politikus. 1991. december 25-től 1999. december 31-ig az OF elnöke.

[36] Füzessy Tibor (1928–2023) jogász, a KDNP politikusa. 1989. szeptember 30. és 1990. május 28. között alelnöke. 1992. június 18-tól 1994. július 15-ig a polgári titkosszolgálatokat felügyelő tárca nélküli miniszter.

[37] Tollal aláhúzva.

[38] 1992. november 10–11-én Borisz Jelcin, az OF elnöke hivatalos munkalátogatás keretében járt Magyarországon. November 11-én az Országház kupolacsarnokában, ünnepélyes keretek között hét államközi egyezményt – köztük a levéltári együttműködésről szóló megállapodást – írt alá Antall József miniszterelnökkel. Lásd: HORVÁTH GÁBOR: Borisz Jelcin bocsánatot kért 1956-ért. Új lap nyílt a magyar–oroszl kapcsolatokban. Hat és fél szerződést írtak alá. *Népszabadság*, 1992. november 12. 1. és 3.

[39] Tollal aláhúzva.

[40] Nagy Imre (1896–1958) miniszterelnök (1953. július 4-től 1955. április 18-ig és 1956. október 24-től november 12-ig) 1930-tól 1944-ig a Szovjetunióban élt emigrációban. 1989 tavaszán a KGB Grósz Károly magyar pártfőtitkár kérésére – Mihail Gorbacsov pártfőtitkár tudtával és beleegyezésével – összeállított egy dossziét Nagy Imre személyének kompromittálása, így emlékének befekettítése céljából. A Moszkvából érkezett ún. „Vologya-dosszié” tartalmát Grósz Károly magyar pártfőtitkár célzatosan szivárogtatta ki: az MSZMP KB 1989. szeptemberi ülésén számolt be arról. A „dosszié”, amely tartalmazott ugyan Nagy Imre által az 1930-as években írott „jelentéseket”, minden külföldi személy által kötelezően összeállítandó „listákat”, a nagyfokú tematikus kutatás ellenére sem tudott meggyőző bizonyítékokkal szolgálni Nagy Imre és a szovjet állambiztonság kapcsolatáról, és különösen nem e feltételezett tevékenység valamiféle „ártó” hatásairól. Erre részletesen ld.: RAINER M. JÁNOS: *Nagy Imre. Politikai életrajz*. I. köt. Budapest, 1996. 199–212. Illetve: BARÁTH MAGDOLNA – RAINER M. JÁNOS: *Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az egykori SZKP és MSZMP archívumaiból 1985–1991*. Budapest, 2000. 30–31.

[41] Nem teljesen világos, hogy itt mire célzott Nanovfszky. Az 1803–1806 között klasszicista stílusban épített budavári Sándor-palota 1867–1944 között a magyar miniszterelnökök hivatalaként és rezidenciájaként szolgált. 1944-ben, a front közeledtével a berendezéseinek egy részét összecsomagolták és elszállították. Borisz Jelcin és Antall József 1992. november 11-én, a magyar–oroszl államközi szerződések sorában egy, a második világháború idején elvitt műkincsek kölcsönös visszajuttatását szabályozó egyezményt is aláírtak, melynek értelmében 1993-tól egy Oroszl–Magyar Restitúciós Bizottság kezdte meg működését. Nanovfszky minden bizonnyal arra gyanakodott, hogy a Sándor-palota egykori berendezése is a Vörös Hadsereg birtokába került és a Szovjetunióba szállították hadizsákmányként, és ezeknek a műtárgyaknak a lelőhelyét a bizottság munkája során kell felderíteni.

[42] Zsohár István (1952–2007) diplomata, rendőrtiszt, altábornagy. 1975-től a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség beosztottja volt. 1993–1995-ben a Moszkvai Magyar Nagykövetség tanácsosa. 2002–2004-ben a Nemzetbiztonsági Hivatal, majd 2004-től haláláig az Információs Hivatal főigazgatója.

[43] A tervezet előzményére ld. a 2. sz. dokumentumot. Az akta belívén három kézírásos bejegyzés olvasható: 1.) „1993. június 16-án Nanovfszky nagykövet urat fogadta Barannyikov biztonsági miniszter, aki ígéretet tett a magyar kérés támogatására. Szűcs Szergej VI. 21.” 2.) „1993. július 2-án Rák Rudolf kormánytanácsos úr telefonon jelezte: a Miniszterelnöki Hivatal a levéltervezettel egyetért. Szűcs Szergej VII. 2.” 3.) „07. 06-án Marinovich úrral egyeztettem, hogy midőnl Göncz Á[rpád] közt[ársasági] elnök időközben megkapta a dokumentumokat, a levél tárgytalan. Keskeny 07. 07.”

[44] Az első levéltervezet első mondata: „Mindenekelőtt engedje meg, hogy nagyfokú elégedettségemnek adjak hangot az országaink közötti sokoldalú kapcsolatok igen sikeres

alakulását illetően”.

[45] Antall József (1932–1993) történész, politikus. 1990. május 23-tól haláláig, 1993. december 12-ig a Magyar Köztársaság miniszterelnöke.

[46] Jeszenszky Géza (1941) történész, politikus. 1990. május 23-tól 1994. július 15-ig a Magyar Köztársaság külügyminisztere.

[47] Az külügyminisztériumi akta fedőlapján az alábbi hivatali utasítások szerepelnek: „Intézkedésre: Dokumentációs Osztály. Kérjük lefordítani. 7/6. – Véleményezésre: Vissza a 9. Területi Főosztályra. 8/5. Bobvos”. Az akta belívén három kéziratos bejegyzés olvasható: 1.) „*Marinovichnak 1-1 példány átment. Keskeny 08. 05.*” 2.) „*Az Esterházy-dokumentumokból 1 példányt Bába úrnak átadtam. Szűcs Sz[ergej] VIII. 17.*” 3.) „*Bába I[ván] utasítására a mai napon 1 példányt átadtam Molnár Imrének, a Rákóczi Szövetség képviselőjének. Keskeny 08. 23.*” Az aktában megtalálható még annak a kísérőlevélnek a másolata, amellyel a Külügyminisztérium megküldte a Magyar Országos Levéltárnak Bethlen és Esterházy KGB-anyagainak másolatait: „Ügyiratszám: 217-1. Előadó: Váradi László. Címzett: Dr. Lakos János főigazgató úr, Magyar Országos Levéltár. Tisztelt Főigazgató Úr! Szíves felhasználás céljából mellékelten megküldöm Bethlen István és Esterházy János anyagait, melyeket Borisz Jelcin közvetlenül adott át Göncz Árpád köztársasági elnök úrnak találkozásuk során. A Biztonsági Minisztérium fennhatósága alá tartozó archívum iratait kérésünket pozitívan mérlegelve Barannyikov miniszter terjesztette fel Jelcinnek, majd moszkvai nagykövetségünk juttatta el a Külügyminisztériumba. A Biztonsági Minisztériumból származó információk arra utalnak, hogy a minisztérium nem rendelkezik adatokkal Bethlen István halálát illetően. A Bethlen sír felkutatása ügyét folyamatosan napirenden tartjuk az orosz félnél a legmagasabb szinteken. Budapest, 1993. augusztus 23. Tisztelettel: Keskeny Ernő főosztályvezető”.

[48] Viktor Sztjepanovics Csernomirgin (1938–2010) politikus. 1992. december 14-től 1998. március 23-ig az OF miniszterelnöke. 1994. március 31-én és április 1-jén kétnapos munkalátogatás keretében tárgyalásokat folytatott a magyar kormány tagjaival, elsősorban az orosz adósságállomány rendezése céljából. Lásd: SZALAI ZOLTÁN: Moszkva rendezni akarja adósságát. Viktor Csernomirgin orosz miniszterelnök Budapesten tárgyal. *Népszabadság*, 1994. április 1. 1. és 3.

[49] Boross Péter (1928) jogász, politikus. 1990. december 21-től 1993. december 21-ig a Magyar Köztársaság belügyminisztere, 1993. december 21-től 1994. július 15-ig miniszterelnök.

[50] Deseő László (1893–1948) katonatiszt. 1935. december 1–1939. április 1. és 1939. december 1–1940. július 15. között moszkvai katonai attasé, 1942. november 1-től vezérőrnagy. 1942. november 25-én a 2. magyar hadsereg III. szombathelyi hadtestének tüzérparancsnokaként a keleti frontra vezényelték, ahol 1943. február 3-án fogságba esett. A krasznogorszki és a vojtkovi táborokban tartották fogva. 1946. május 25-től 1948. március 12-ig a moszkvai Butirszkaja börtönben raboskodott, ahol többször kihallgatták, majd visszaszállították Krasznogorszkba. Ott hunyt el 1948. június 25-én.

[51] Erdős László (1944) katonatiszt, ezredes. 1991–1993-ban a HM Személyzeti Főosztályának vezetője. A javaslata alapján létrehozott HM Honvéd Hagyományőrző Iroda vezetője 1994–1997-ben, majd az annak jogutódjaként létrejött HM Hadisírgondozó Iroda igazgatója 1999-ig.

[52] Vagyis a Honvédelmi Minisztérium.

[53] Az akta fedőlapján olvasható hivatali utasítások és a kiszignált tisztviselők nevei: „Intézkedésre: *Hugyán T[ibor]* – *Szűcs Sz[ergej] IV. 22.* Tájékoztatásra: *Jeszenszky G[éza] JG – HT IV. 22.*”

[54] Viktor Fjodorovics Jerin (1944–2018) katonatiszt, politikus. 1992. január 15-től 1995. június 30-ig az Oroszországi Föderáció belügyminisztere.

[55] Sic! Az apai név (otcsesztvo) helyesen: Boriszovna.

[56] Sic! Helyesen: Stanisław Jasiukowicz (1882–1946) lengyel politikusról van szó, aki nem miniszterelnök volt, hanem az 1944. július 26-án alakult, s a megszállt területeken a Lengyel Földalatti Állam (Polskie Państwo Podzemne) legfelső polgári döntéshozatali szerveként funkcionáló úgynevezett Honi Minisztertanácsban a Pénzügyi, a Mezőgazdasági, az Ipari és Kereskedelmi, valamint a Külpolitikai Főosztályt felügyelő miniszter, Jan Stanisław Jankowski miniszterelnök-helyettes helyettese. Az NKVD 1945 márciusában letartóztatta, s 1945. június 21-én öt év börtönbüntetésre ítélték. 1946. október 22-én a moszkvai Butirszkaja börtönben hunyt el. Nanovfszky a későbbi jelentéseiben már jól adja meg a lengyel politikus vezetéknevét.

[57] Vagyis: orosz rubel.

[58] Vagyis: amerikai dollár.

[59] Stanisław Ciosek (1939–2022) diplomata, politikus, 1989. november 21-től 1996-ig a Lengyel Köztársaság (1989. december 29-ig Lengyel Népköztársaság) moszkvai nagykövete.

[60] **Lásd a 8. sz. dokumentumot!**

[61] **Ez utóbbira lásd a 6. sz. dokumentumot!**

[62] Nem található az aktában.

[63] Az akta fedőlapján az alábbi hivatali utasítások és a kiszignált tisztviselők nevei olvashatók: „Tájékoztatásra: *Jeszzenszky G[éza] Keskeny 05. 10.*” Az akta belívén kéziratos bejegyzés: „*A fényképeket és a jelentés másolatát 1994. V. 20-án személyesen adtam át Erdős László ezredesnek a HM-ben. Szűcs Szergej V. 20.*”

[64] Leopold Okulicki (1898–1946) lengyel katonatiszt, tábornok. 1944. október 3-tól a Honi Hadsereg parancsnoka. 1945. március 28-án az NKVD törbe csalta, letartóztatták, Moszkvába hurcolták, majd eljárást indítottak ellene, melynek során 10 év börtönbüntetésre ítélték. A Butirszkaja börtönben hunyt el 1946. december 24-én.

[65] A lengyel szakirodalmi források egybehangzó állítása szerint 1946. október 22-én hunyt el.

[66] Funao Mijakava (1890–1950) diplomata volt, nem katonatiszt. 1937-től a Japán Császárság harbinai főkonzulja. 1945. szeptember 24-én a munkatársaival együtt elbarikádozta magát a főkonzulátus épületében. A szovjet belügy egységek elfogták, letartóztatták, és Vlagyivosztokba, majd Moszkvába hurcolták, ahol a lefortovói börtönben raboskodott. Ott hunyt el 1950. március 29-én.

[67] Sic! Nagybetűvel az eredeti dokumentumban.

[68] Rudolf Ivanovics Abel (1903–1971) szovjet hírszerző, az Orosz Birodalomból Nagy-Britanniába vándorolt szülők gyermekeként született Newcastle-ben William Fischer néven. 1948-tól 1957-ig – kisebb megszakítással – a szovjet hírszerzés ezredeseként az Egyesült Államokban kémhálózatot szervezett. 1957. június 12-én letartóztatták, majd kicserélték egy szovjetek által 1960. május 1-jén elfogott amerikai pilótára, Francis Garry Powersre (1929–1977). A cserére nem 1965-ben, hanem 1962. február 10-én került sor a Potsdam és Nyugat-Berlin közötti, Kelet-Berlin határaként is funkcionáló glienickei hídon.

[69] A jelentés két melléklete, összesen 9 lapon, megtalálható az aktában: 1.) A Bethlen István és Deseő László jelképes hamvainak kihantolására Moszkvába érkező magyar delegáció programja (Moszkva, 1994. június 1–4.) 7 oldalon. 2.) A magyar delegáció szállás- és gépkocsi-beosztása 2 oldalon. A mellékleteket nem közlöm.

[70] Az akta fedőlapján olvasható hivatali utasítások és a kiszignált tisztviselők nevei: „Tájékoztatásra: *Keskeny 06. 14. – Lásza: orosz referatúra. Józsefné VI. 15.*”

[71] Sic!

[72] Katona Tamás (1932–2013) történész, író, műfordító, politikus. 1990. május 2-től 1994. június 27-ig az MDF parlamenti képviselője, 1990. május 24-től 1992. június 19-ig a Külügyminisztérium politikai államtitkára, majd 1994. július 15-ig az Antall-, majd a Boross-kormány sajtóügyekért felelős miniszterelnökségi államtitkára.

[73] Ifj. Deseő László (1943) tájfunó, edző, sportvezető, diplomata. 1982–1992-ben a MOM SC edzője. 1992. augusztus 11-től 1996. november 19-ig a Magyar Köztársaság stockholmi nagykövete.

[74] Takaró Károly (1948) református lelkész. 1975-től 1996-ig parókus lelkészként szolgált Gyálon, majd 1996–2019-ben a Kelenföldi Református Egyházközség vezetője, parókusa. 1994. április 27-től 1998. február 4-ig a Református Tábori Lelkészi Szolgálat vezetője, tábori püspök, dandártábornok.

[75] Az OF kormánya által 1991. december 26-án létrehozott orosz hadisírgondozó közhasznú szervezetről van szó. Hivatalos orosz elevezése Vojennie memoriali (Ассоциация международного военно-мемориального сотрудничества «Военные мемориалы»). Fő feladata az OF kormánya által a nemzetközi együttműködés keretében megvalósuló hadisírgondozó programok koordinálása orosz részről.

[76] Erre június 10-én került sor. Lásd: Kitüntetések adtak át Moszkvában. *Magyar Hírlap*, 1994. június 11. 3.

[77] Erre a teljesség igénye nélkül ld. pl.: VIDA LÁSZLÓ: A kisgazdakormány nem tartott rá igényt. Hazaérkeznek Bethlen István hamvai. *Magyar Nemzet*, 1994. június 4. 1. és 3. TENCZER GÁBOR: A politikai viszonyok miatt titkolták Bethlen sírhelyét. *Népszava*, 1994. június 4. 2. IZBÉKI GÁBOR: Hazahozzák Bethlen István hamvait Moszkvából. *Magyar Hírlap*, 1994. június 3. 4. IZBÉKI GÁBOR: Emlékkövet avattak Moszkvában. Június 17-én temetik el Budapesten Bethlen István jelképes hamvait. *Magyar Hírlap*, 1994. június 4. 3.

[78] Vlagyimir Petrovics Lukin (1937) orosz történész, politológus, politikus. 1992. január 24-től 1994. február 8-ig az Oroszországi Föderáció washingtoni nagykövete, 1993. december 12-től 2003. december 29-ig az Állami Duma képviselője a Jabloko frakció tagjaként, egyúttal 1994. január 11-től 2000. január 18-ig a Duma Nemzetközi Ügyek Bizottságának elnöke.

Címkék:

[Bethlen István](#) ^[19]

[Hungarika-kutatás Oroszországban](#) ^[20]

[Magyar–oroszm tudományos kapcsolatok 1990–1994-ben](#) ^[21]

[Orosz levéltárügy a jelcini éraban](#) ^[22]

[Antall-kormány](#) ^[23]

Kiadás: 24. évfolyam (2024) 1. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/aligha-lesz-barki-is-magyarorszagon-aki-sajjalni-fogja-ezt-az-embert-bethlen-istvan-oroszorszagj-0>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/aligha-lesz-barki-is-magyarorszagon-aki-sajjalni-fogja-ezt-az-embert-bethlen-istvan-oroszorszagj-0> [2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-nepszabadsag-tudositasa-a-goncz-jelcin-talalkozorol-nepszabadsag-1993-julius-5-1/1szpage-0001.jpg> [3] <https://www.archivnet.hu/a-nepszabadsag-tudositasa-a-goncz-jelcin-talalkozorol-nepszabadsag-1993-julius-5-1> [4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/nanovfszky-gyorgy-moszkvai-nagykovet-rejttjeltavirata-a-kulugyminiszteriumnak-bethlen-istvanra/2sz1.jpg> [5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/nanovfszky-gyorgy-moszkvai-nagykovet-rejttjeltavirata-a-kulugyminiszteriumnak-bethlen-istvanra/2sz2.jpg> [6] <https://www.archivnet.hu/nanovfszky-gyorgy-moszkvai-nagykovet-rejttjeltavirata-a-kulugyminiszteriumnak-bethlen-istvanra> [7] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-borisz-jelcin-altal-goncz-arpadnak-atadott-bethlen-istvanra-vonatkozoz-szovjet-allambiztonsagi/3sz1.jpg> [8] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-borisz-jelcin-altal-goncz-arpadnak-atadott-bethlen-istvanra-vonatkozoz-szovjet-allambiztonsagi/3sz2.jpg> [9] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-borisz-jelcin-altal-goncz-arpadnak-atadott-bethlen-istvanra-vonatkozoz-szovjet-allambiztonsagi/3sz3.jpg> [10] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-borisz-jelcin-altal-goncz-arpadnak-atadott-bethlen-istvanra-vonatkozoz-szovjet-allambiztonsagi/3sz4.jpg> [11] <https://www.archivnet.hu/a-borisz-jelcin-altal-goncz-arpadnak-atadott-bethlen-istvanra-vonatkozoz-szovjet-allambiztonsagi> [12] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/orvosi-lattelet-bethlen-istvanrol-moszkva-1945-marcius-29/4sz.jpg> [13] <https://www.archivnet.hu/orvosi-lattelet-bethlen-istvanrol-moszkva-1945-marcius-29> [14] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/orvosi-lattelet-bethlen-istvanrol-moszkva-1946-szeptember-20/5sz.jpg> [15] <https://www.archivnet.hu/orvosi-lattelet-bethlen-istvanrol-moszkva-1946-szeptember-20> [16] <https://www.archivnet.hu/aligha-lesz-barki-is-magyarorszagon-aki-sajjalni-fogja-ezt-az-embert-bethlen-istvan-oroszorszagj> [17] <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/szovjet-taborok-magyar-foglyai/> [18] <https://www.valaszonline.hu/2022/10/21/vjacseszlav-szereda-1956-megitelese-oroszorszagban-interju/> [19] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bethlen-istvan> [20] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hungarika-kutatas-oroszorszagban> [21] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-orosz-tudomanyos-kapcsolatok-1990-1994-ben> [22] <https://www.archivnet.hu/cimkek/orosz-leveltarugy-a-jelcini-eraban> [23] <https://www.archivnet.hu/cimkek/antall-kormany>